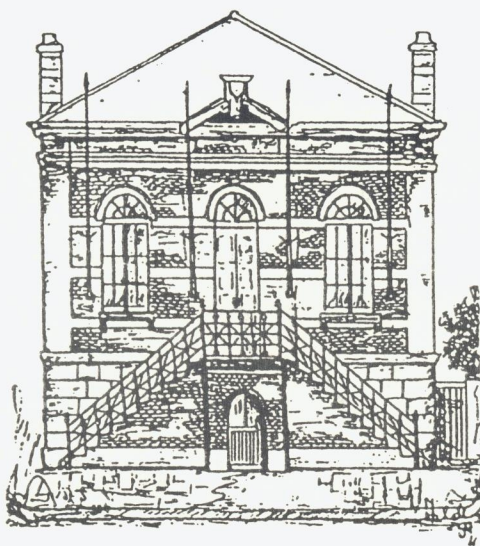

van wirskaante

orgaan van heemkondekring 'amalia van solms', baarle-herzog-nassau

jaargang 21, nr. 4
1 december 2006

Heemkundekring 'Amalia van Solms' houdt zich actief bezig met het erfgoed van onze gemeenten. Doel daarvan is:

- Onze kennis ervan te vergroten
- Het waardevolle te behouden en te beschermen
- De verzamelde gegevens beschikbaar te stellen

De kring verzamelt hiertoe informatie over velerlei onderwerpen uit het heden en verleden van Baarle, Castelré, Ulicoten en Zondereigen.

Heemkundekring 'Amalia van Solms'

Het Heemhuis

Kerkstraat 4

2387 Baarle-Hertog (B)

Openingstijden Heemhuis:

- Elke woensdagavond van 19.30 tot 21.30 uur
- Elke eerste zondag van de maand van 10.30 tot 12.30 uur en van 13.30 tot 16.00 uur

Internet: www.amaliavansolms.org

Secretariaat:

- André Moors, Hertogenstraat 14, 5111 AR Baarle-Nassau

Enkele telefoonnummers:

- voorzitter Ad Jacobs 013 5078258
- vice-voorzitter Antoon van Tuijl 013 5078631
- secretaris André Moors 013 5079556

Bankrelaties:

- Rabobank De Zuidelijke Baronie rekening 10.38.94.969
- KBC Baarle-Hertog rekening 733-3023880-32

Overname van artikelen of gedeelten ervan is slechts toegestaan mits bronvermelding.

van wirskaante

Driemaandelijks tijdschrift
Heemkundekring 'Amalia van Solms'
Baarle-Hertog-Nassau

Redactie: Dré Moors, Piet van der Flaes, Antoon van Tuijl,
Herman Janssen en Peter Tuytelaars.

21de jaargang nr. 4

1 december 2006

INHOUD

Voorwoord	A. Jacobs	178
Nieuwe leden van Amalia		179
Aon de praot mee (27)	A. Moors	180
Den Oorlog Verklaard (8)	H. Janssen	193
M'n vruugste jaoren?	F. Willemsen	206
Ons Tante Nonneke (3)	P. van der Flaes	209
Aardappelen, verrassend veelzijdig	E. Verbiest	212
Nieuwe rubrieken in Van Wirskaante		218
De buizerd, een roofvogel	P. van der Flaes	220
Merkwaardigheden (49)	A. van Tuijl	223
De tamme kastanjeboom	J. Meeuwesen	230
'Groete öt Bòòl' van Willy Ollislaegers		232
't Pèrdsgetuig	Werkgroep Dialecten	234
Arme Amalia (57)	A. van Tuijl	237
Toekomstige verenigingsactiviteiten		239
Activiteitenkalender	A. Moors	242

Voorwoord

Op de eerste zondag van september hebben wij onze twintigste heemkalender gepresenteerd. Een heemkalender die niet meer weg te denken is uit de Baarlese huiskamer. Het thema van onze prachtige kalender is "werkers van Amalia". Als je de kalender doorbladert, kom je de leden van onze werkgroepen tegen. Leden die actief bezig zijn binnen de vereniging. Zoals je ziet zijn er nogal wat mensen via de werkgroepen met allerlei zaken binnen onze heemkundekring bezig. De samenstellers van de kalender hebben aangegeven dat wij meer werkgroepen hebben dan maanden en niet iedereen staat op de betreffende werkgroepfoto. Wil je tot deze actieve werkers van Amalia toetreden dan kan dat uiteraard. Aanmelden bij het bestuur of coördinator Jan Willekens.

De voorbije periode hebben wij weer een aantal prachtige activiteiten georganiseerd. Voor deze activiteiten was er vanuit de leden en introducés goede belangstelling. Een teken voor de activiteitencommissie om op deze wijze verder te gaan. De activiteitenkalender voor 2007 is alweer klaar en deze staat ook in het teken van de voettocht van Antoon van Tuijl naar Santiago de Compostella. Hij vertrekt op 21 maart 2007 en hoopt in september weer terug in Baarle te zijn.

Op onze website vindt U uitgebreide informatie over onze activiteiten. U kunt gerust eens kijken want onze website ziet er gewoon heel goed uit. Leden die hier intensief aan gewerkt hebben hiervoor onze dank. Het resultaat mag er zijn.

Als wij naar de komende activiteiten kijken dan rekenen wij op een ruime belangstelling voor onze kerstviering op dinsdag 19 december aanstaande. Locatie is de sfeervolle zaal van "De Steppe" in Ulicoten. Samen maken wij er een gezellige avond van met voordracht en zang en ook dit jaar is er een bijzonder koor voor U. De uitnodiging voor deze avond volgt.

En natuurlijk niet te vergeten onze Nieuwjaarsreceptie op zondag 7 januari 2007. U bent hiervoor allemaal welkom in het Heemhuis vanaf 10.30 uur.

Zoals U gewend bent staat de koffie/thee met een lekkere warme wafel van Cel Gulickx voor U klaar. Het bestuur hoopt vele leden, sponsors en sympathisanten te mogen begroeten.

Ad Jacobs, uw voorzitter.

Nieuwe leden van Amalia

Het afgelopen jaar, tot 6 november, konden wij weer een groot aantal nieuwe leden inschrijven. Niet minder dan 48 mensen (zie lijstje hierna) sloten zich bij onze vereniging aan. Wij heten hen van harte welkom! Onze teller stond op 6 november jl. op 687 leden. Halen we dit jaar nog de 700?

fam. S. van Aelst (was pers. lidm.)
fam. M. van Alphen-van Sas,
mevr. L. Baijens,
mevr. J. Boeren,
fam. F. v.d. Brandt
fam. E. Braspenning,
mevr. M. Broeders,
fam. F. Broos (was pers. lidm.)
fam. B. Geerts,
fam. F. Gulickx,
dhr. J. Havermans,
fam. C. v.d. Heijning,
mevr. M. Hillen,
fam. E. Jansen-Gulickx,
fam. W. de Jong-Jacobs,
fam. J. Kerkhofs (was pers. lidm.)
dhr. J Kools,

fam. P-P Lagache,
mevr. M. Leemans,
dhr. L. Mathijssen,
mevr. J. Meeuwesen,
fam. C. Meeuwesen-van Loon,
mevr. J. Michielsen,
dhr. A. Moeskops,
fam. F. Nooijens,
fam. Y. Pemen,
dhr. J. Pelkmans,
dhr. F. Raeijmaekers,
dhr. W. van Roozendaal,
mevr. E. Schmiz,
mevr. T. van Stokkom,
fam. P. Theeuwes-Josten,
fam. K Vermeulen,
dhr. Jan Vermeer.

Aon de praot mee (27)..... Wim Smeekens

“As ik dood ben hoop ik dè den container groot genoeg is om mun verzaomelingen dur in te kieperen’

André Moors

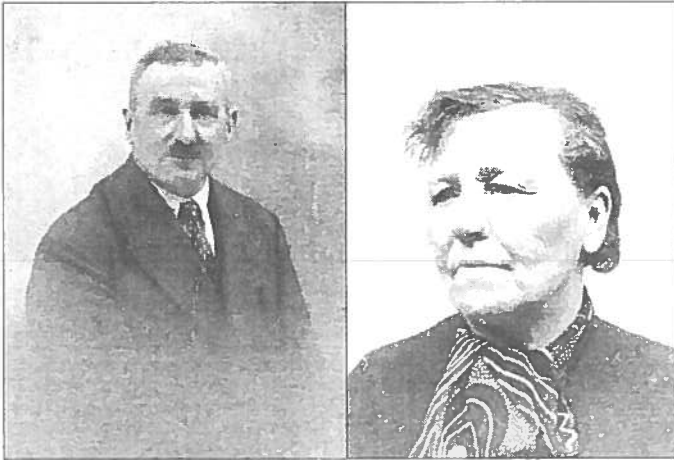
Wie is Wim Smeekens

Wim Smeekens werd geboren op 13 april 1924 aan de Chaamseweg in Baarle-Nassau. Hij is nu dus 82 jaar. In het gezin van zijn vader Adrianus Smeekens (geboren in Chaam op 7 januari 1879 en overleden in Baarle-Hertog op 29 januari 1963) en van zijn moeder Carolina Jansen (geboren op 10 juli 1881 in Baarle-Hertog en overleden op 29 januari 1968 in Baarle-Nassau), waren 8 kinderen, drie jongens en vijf meisjes. Wim is het zesde kind in het gezin. Helaas zijn inmiddels twee broers en drie zussen overleden.

Wim is met zijn 82 jaar nog altijd in voor een grapje

Op 29 november 1949 trouwt Wim met Maria Roovers uit Chaam. Zij werd geboren op 26 april 1926 en overleed op 3 februari 1973. Uit hun huwelijk worden zes kinderen geboren, één jongen en vijf meisjes. Wim gaat na het overlijden van zijn vrouw Maria met zijn kinderen een moeilijke tijd tegemoet. Gelukkig vindt hij een nieuwe partner. Op 29 maart 1974

*Volgens Wim waren
zijn vader en moeder
heel goeie mensen*

hertrouwt Wim met Maria Dikmans uit Molenschot. Inmiddels zijn er tien kleinkinderen, vier jongens en zes meisjes.

Een groot deel van zijn arbeidszame leven was Wim leerlooier in de leerlooierij van de fam. Smeekens aan de Chaamseweg. Ook zijn vader was leerlooier. In 1967 stopte Wim hiermee en stapte over naar een totaal ander beroep, namelijk dat van kok bij de Gaarshof.

Dat ik Wim gevraagd heb om geïnterviewd te worden, komt vooral omdat ik erg nieuwsgierig ben naar zijn werk als leerlooier en naar zijn hobby's. Wim is namelijk zijn hele leven al verzamelaar van van alles en nog wat. Wat precies, dat komt later in dit interview aan de orde.

Zijn jeugdjaren

Wim steekt van wal en meteen schieten hem vooral leuke voorvallen te binnen. "Ik wou al héél jong, toen ik un jaor of zes zeuven was, iets doen, bezig zèn. Dan mocht ik langer opblèven als mijn zussen die mee men op dezelfde tèèd, rond aacht uur, naor bed mossen. Op un gegeven moment was onze pa boven aon ut schilderen en toen zee ons moeder, Willem, want die noemde men altij Willem in plaots van Wim, Willem ge mot daor achter ut huis de baank eens schoon maaken mee sop van grune zeep en dan schuren en verven. Ikke aon de gang natuurlijk. Ik ben klaor, wil alles

Wim (3^e links boven) op de bewaarschool in de Nieuwstraat bij zr. Pia

opruimen en un stuk of tien potten mee verf weer weg zetten. Ik doe die verfpotten toch mar allemaol weer open, mee wel zeuven of acht verschillende kleuren. En ikke mee unne borstel achter de kiepen aon en ik riep kiek, kiek, kiek! Alle kiepen, er zaten achtentwintig kiepen in de kooi, hai ik toen twee, drie kleuren gegeven! Overal waar ik er aon kos, hai ik ze mee de kwast ingesmèèrd mee twee of drie kleuren! Ik hai één kiek bij durre kop gehad en toen zee ons moeder, die motte pakken want as dieën verf in dur ogen komt, dè is nie goed.”

Ik vraag Wim of moeder toen boos was. “Die wier nooit kwaod op men. Onze pa ok nie. Die zee altij, hé patje pee! Dè was zun gezegde en dan sloeg ie mee zunne pet op munne kop. Al hadde bij wijze van spreken honderd gulden weggehaold, dan zou ie nog niks aandere zeggen. Onze pa en ons moeder, die trouwens heel veul kwetterde, da waren echt gouwe meensen. Dè kunde hier echt in de buurt overal vraogen. Ze zouwen ok iedereen helpen. Onze vaoder zee wel eens, moeder, ge mot daor eens henne

gaon. Die kunnen wel un bietje stof gebruiken. Ons moeder naaide veul kleren. Toen ik un jaor of tien was brocht ik ook kleeren naor de meensen. Ik belde dan aon en zette un doos mee kleeren aon de deur en ree dan mee den bakfiets weg. Ze hoefden nie te weten dè da van ons kwaam.

Bij ons thuis was un echt fijn gezin. We kossen allemaol goed mee mekaor overweg. Foeteren mochten we nie. Veur onze pa vlogen wij. Mar die zee nooit iets kwaods of vervelends.

Ik mos al vruug werken. Toen ik un jaor of aacht was, mos ik elken dag drie manden gras gaon maaien, want wij han drie geiten en twee vèrkens. Bloemkolen en aandere kolen groef ik veur de winter zestig cm onder in de grond en dekte die wa toe mee strooi. In mèert konden we die kolen dan wir uit de grond haolen en opeten.

Wij han thuis allemaol unne bijnaom. Ik wier de Kummel genoemd. Dè wil zeggen goezak, alles doen, alles kunnen. Onze Louis, dè was de Loep. Onze Jan noemde ze Pan. Ons Miet Bukkem, want die was zo maoger as unne bukkem. Un aandere zus, ons Cor was Snor, want die hai al lange haorkes onder dur neus. Die schèerde ze stiekum af, mar dan wieren die haoren alleen mar langer. Ons Sjan noemde we Sjoet. Ze was unne gezichtentrekker.

Ik heb unne buitengewoon fijne jeugd gehad. We zèn niks tekort gekomen. Onze pa hai in Tilburg drie huurhuiskes staon. As de maondhuur van in totaal honderdvijfendertig gulden binnenkwaam, mochten wij da onder mekaor verdelen. We kochten er alleen mar goeie dingen mee. Bijveurbild boeken.”

Naar school

Wim ging naar school in de Stationsstraat. “Mister Paulussen die in de Leliestraot wonde, gaaf Franse les. Toen ik zeuven was kreeg ik iederen dag nao school één uur Franse les. Van ons moeder moesen wij iederen woensdag- en zaoterdagmiddag Fraans praoten. Da was wet bij ons thuis. Fraans heb ik goed gekunnen. Ik kos goed mee op school. Mister Paulussen hai tegen ons moeder eens gezee, da ik den beste van de klas was. Ik zaat in

Wim (2e links boven) op school in Hoogstraten

de klas mee jongens die nou allemaol dood zijn. Harrie Laurijssen ut Slofke, Kees Antens, Sjaok Verdonk, Jan Paulussen, Toon Willemen, Mil Leemans, Leo Mol.

Kattekwaod heb ik op school nie veul gedaon. Wij han eerbied veur de mister en de pastoor. Da

was ons van thuis uit opgebracht. As we tussen de middag thuis gingen eten, mossen wij van ons moeder unne zwarte schort aon, bang as ze was dè de kleren vuil wieren. Op tien april 1934 ben ik in Hoogstraoten op school gegaon. Nao de zomervakaantie kwamen we zes september binnen en gingen we pas mee Kerstmis wir naor huis. Den dertiende april wier ik tien jaor.

Ik wou eigenlijk veearts of zoiets worren. Mar bij ons thuis zeeën ze, gij bent goed in Fraans. Gao mar naor Hoogstraoten. Nao Hoogstraoten koste noar Mechelen of naor Leuven. Priester worren of de wèrld in. Nou, ik heb eigenlijk nooit gin priester willen worren. Ik wou de wèrld in.

Boerke, dè was unne scheldnaom veur unne professor daor, die hee hier onder Bels ok as kapelaon gestaon, die kwaam men aanhoudend haolen. Ik mocht dan op de boerderij van school overal mee helpen. Het twidde jaor mocht ik mee naor de stal, want er mos un koei kalven. Hij zaag dè ik wouw werken. Op acht oktober 1939 ben ik naor huis gekomen, want mijn oudste bruur mos in dienst.

Oh ja, het irste jaor was ik op de school in Hoogstraoten twiddes. Jef Vloeimans van Weld was irst. Toen ik thuis gekomen ben heb ik nog twee jaor dubbel boekhouwen geleerd. Dè hitte Mercurius. Gin examen gedaon. Bij ons thuis wouw niemand examen doen. Daor hielden wij nie van. Da

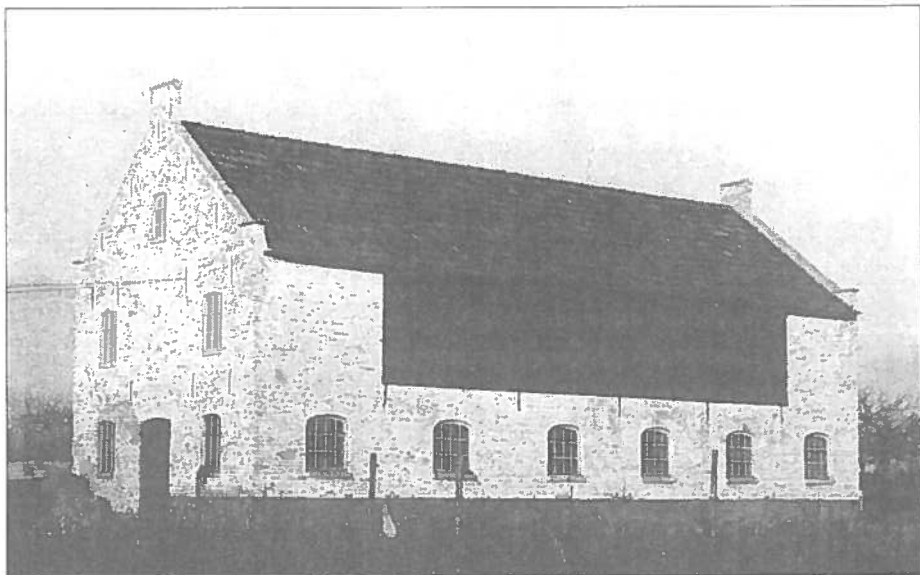
was onze pa zun manier. Die hield nie van te zeggen, ik ben afgestudeerd accountant of zo. Die was heel nederig.”

Werken in de leerlooierij

Als Wim thuis komt van Hoogstraten, werkt hij eerst vier jaar bij boer Adrianus van Tilburg in de Oordeelsestraat. Daarna in de leerlooierij van zijn vader.

“Ik kon alle werk nog nie, mos nog veul leren. Jan van Beckhoven, Schram en Jules Gillis werkten bij ons. Wij kochten toen veul koeien in ut zwart in Holland. We kochten ok huien in Argentinië. Toen wij laoter mee drie gebruikers werkten, deeën wij iederen dag drieëndertig hui verwerken. In de ton, die draaide rond, ging de haor van die huien der af. Dags daorna mossen we dan mee zun drieën ut vlees er uit snijen. Van die drieëndertig dee ik er alleen wel, zestien, soms wel achttien. Ik hield mun messen heel goed bij. Die blonken as unne spiegel.

As ut vlees van de hui was, gingen de huien buiten in unne kuip. Buiten stonden er zo achtentwintig, zes van steen en tweeëntwintig hout. Bij de

De leerlooierij aan de Chaamseweg waarin Wim vele jaren werkte

buren maekten we de gierputten leeg want we kossen dun amoniak goed gebruiken. Ik haolde dieën stront mee unne kruiwaogen op. Bovenop stond un kuip.

Deur dieën amaniak ging de kalk uit de huien. Mee unne stok mee unne houten blok er aon, roerde ik dan dur dieën stront. Dieën stok noemden wij polsstok. Dieën stront wier dan goed dun. Mar irst wieren de huien mee un stenen mes naogestrecken om de kleine haorkes er uit te haolen. Dan wieren de huien buiten in de kuipen unnen dag of tien of virtien in verdunde looistof gelee.

Dan wier er schors over de hui gestrooid. En dan zakte die hui zachtjes naor beneëen. Dè was de echte looiing. De huien wieren dan bruin. Dieën schors kochten wij in de Ardennen en lieten wij bij Jules Michielsens maolen. Er gingen tachtig huien in un ton. Die huien bleven daor dan un jaor in zitten. Het zuur uit dieën schors stelde de hui zo gezeed buiten bederf. Laoter is er synthetische looistof gekomen. Nou is da veurt dik twee uur en dan zijn ze geloid. Van ons lèèr zen jaorenlang lèèrzen veur de kolenmijn gemaakt.

Vruiger stonden er in Baol wel negen leerlooierijen. Net veurbij de Femisbank hadde er eentje, dan wij, dan hadde Mil Leemans, Jules Gillis, dan Jules Michielsens naost de Greef, van de Pol in de Kaoterstraat, dan Morreau waor dokter Govaerts gebouwen hee en dan zaat er op den Alphenseweg nog ene.”

In 1950, kort na zijn trouwen, is Louis voor zich zelf gaan werken. Hij verdiende volgens zijn zeggen een mooie cent. Op een gegeven moment werd het toch allemaal wat minder. “Er kwaam goeiekoop Amerikaons lèèr. Ons lèèr was den helft te duur.” Uiteindelijk neemt zijn broer de leerlooierij over en Wim wordt in 1967 kok bij de Gaarshof.

Wim wordt kok

“Ik solliciteerde bij broeder Alphons. Die was baos van de keuken. Hij vroeg men te bewijzen da ik gin schulden hai. Nou, die hai ik nie. Ik wier aongenomen en veur negentig gulden in de week kos ik komen werken.

Wim werkte met veel plezier als kok in de Gaarshof

Nao een week kreeg ik al vijftien gulden extra want ik hai mun best gedaon. De broeder-kok waor ik in de keuken neffe stond, hee men ut koken geleerd. Ik had unne wil. Ik ben ok drie jaor naor de kokscursus in Den Bosch gereëen. Gin diploma gehaald. Toen nog twee jaor naor Breda gegaon en toch mar mun diploma gehaald veur bijgeschoold groot keukenpersoneel. En in Tilburg ben ik nog vier jaor naor school gewiest veur diëetkok en toen veur diëtist. In 1982 ben ik as kok gestopt.”

Wim en de meisjes

”Vrijen heb ik altij gère gedaon. Kees Meeuwesen van de Alphenseweg was eens ziek en mos eigenlijk pèrd rijen op un concours in Merksplas. Zijn vrouw Cor kwaam toen bij ons en vroeg of ik in zijn plak wilde rijen. Nou, da wou ik wel. Aon de kaant van ut parcours zitten un stuk of zes

Baolse meskes van un jaor of zeuventien. Ik was aon de beurt en kom daor mee da pèrdje langs. Op unne gegeven moment hoor ik een van die meskes zeggen: Smee zal wel winnen, want geld wint altij! Mar ikke nie te lui. As ge zonne merrie sporen gaaft, dan piste ie..... Ik kwaam langs die meskes en ik hai ze allemaol te pakken!

Mar over meskes gesproken, as ik er een vast kos houwen, dan dee ik ut. Ik was nie knap, mar was unne goeie. In den oorlog kwaam Wies Magge uit Weld in de Oordeelsestraat botter haolen. Da was eigenlijk mun irste die ik gehad heb. Sex was er niet bij. Nou veuruit, bij de één nie, bij de ander wel!”

Wim ontmoet zijn Maria en trouwt met haar

Wim trouwt op 29-11-1949 met
Maria Roovers

“Ik hai kennis mee Angeline van Boxtel, die is laoter mee unne veearts getrouwd. Na un jaor is ut uit geraokt. Toen ben ik naor Chaam-kermis gegaon. Daor stonden twee meskes. Ik zeg: hedde zin in un ritje? Nou, een van die twee kruipt bij men in den botsaoto en hee er anderhalf uur mee men ingezeten. Zo is het begonnen. Ik heb mee Maria twee jaor verkering gehad. Geld om uit te gaon hai ik nie. Ik hai mun traktement nodig om de benzine van munne motor te betaolen. Op woensdag, zaterdag op op zondag zagen we mekaar.

We zen op unne vrijdag getrouwd. Het regende den helen dag. Achter de leerlooierij hebben we un jaor in un houten schop gewoond. Na un jaor zijn we in Chaam gaon wonen.

Korte tijd laoter zijn we hier schuins tegeover gaon wonen, waor Peer Antens wonde. In 1968 zijn we hier in dit huis getrokken.

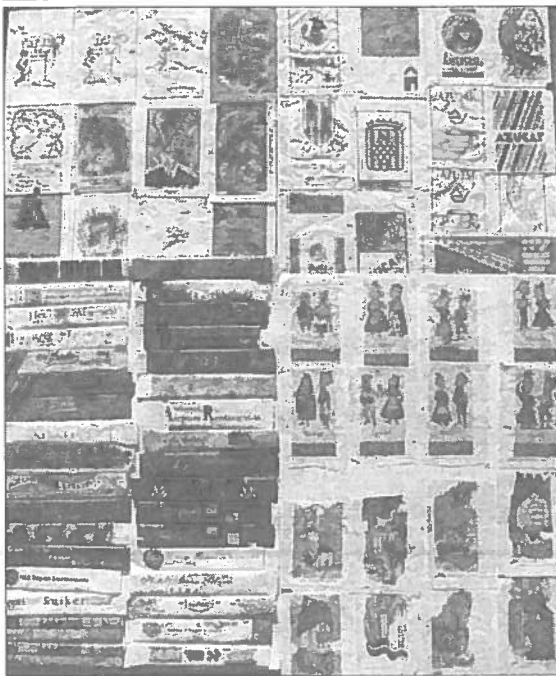
In september 1950 kwaan ut irste kind. Dat was al gauw. Ja, we zijn in november 1949 getrouwd. Was wel rap. Mar witte wat het ies, zoiets kan den grootste boer! Condooms waren er toen bekaanst nie. Ja, uitgewassen en omgedraaid! Ik heb tenminste gezien da jonge gasten zo'n ding in ut kanaol van Tilburg uitwasten en toen wir verkochten veur unne rijksdaolder." Ik zeg tegen Wim dat dat toch wel heel veel geld is, waarop Wim gevat antwoordt: "Motte trouwen is veul duurder!"

Op een gegeven moment wordt z'n vrouw ernstig ziek. Die ziekte sleept een paar jaar aan. Moet in Tilburg ook bestraald worden. Een verpleegster, waarmee hij vroeger verkering heeft gehad, vertelt hem dat zijn vrouw geen drie maanden meer leeft. Veel te jong overlijdt zij. Dan breken natuurlijk in het jonge gezin moeilijke tijden aan. Maar de kinderen helpen hem en zeggen op een gegeven moment: pa, wij willen een moeder er bij hebben. "Ik zeg da 's avonds tegen ons Anna en die zegt: ik weet een heel goei te zitten. En zo is het balletje gaon rollen."

Eind maart 1974 hertrouwt Wim met zijn huidige vrouw, Maria Dikmans, uit Molenschot.

Verzamelen

Naast het feit dat Wim paardenliefhebber was en boxers fokte, loopt vooral als een rode draad door zijn leven het verzamelen van alles en nog wat. Wim zet daarvoor zijn eerste stappen als hij nog op school zit in Hoogstraten. "Toen stierf de Belgische koningin. We kregen allemaol un bidprentje. Ik vond da prentje wel leuk. Van verschillende jongens op school kreeg ik toen ook andere prentjes, die ze van thuis meegebracht hadden. Toen ik thuis kwam voor vakantie, had ik wel twee of drie honderd prentjes. Daar ben ik mee verder gegaon, samen mee Moeskops uit Turnhout. Na verloop van tijd hadden we zestigduzend prentjes. Overal vandaon. Uit Holland, Bels en Duitsland. Moeskops verkocht op un gegeven moment mèn part van de verzaomeling en daor heb ik toen van gebeurd. Spijt dat ze verkocht

Enkele van de ongeveer 100.000 suikerzakjes

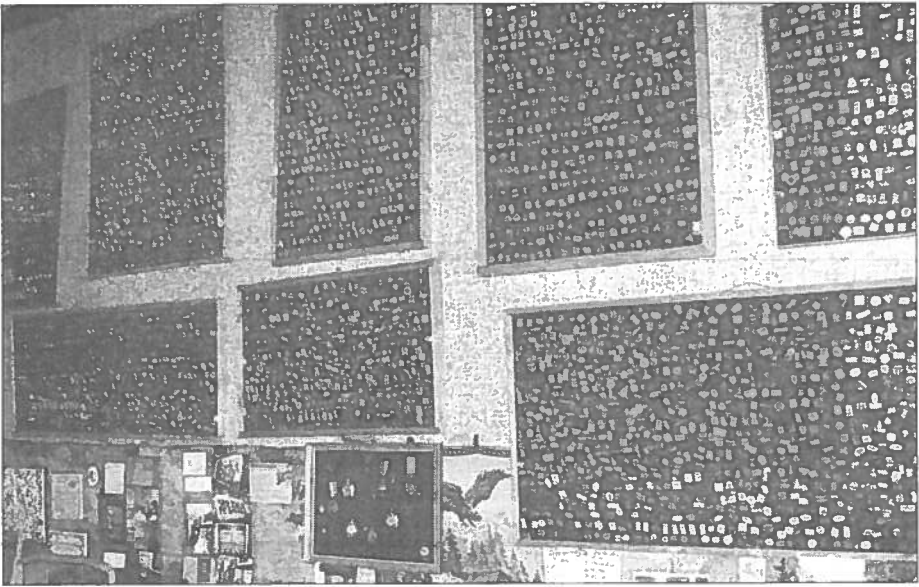
waren heb ik nooit gehad. Ik zeg altij mar zo, ik heb misschien veul dingen gedaon die nie goed waren en toch heb ik er gin spijt van!

Suikerzakskes heb ik ok mar zat. Zo'n honderdduzend denk ik. Allemaol gekregen en geruild mee aandere verzamelèers. Op maandag en donderdag komen Sjan van Rooy en Jan Martens en brengen dan wir zakskes mee. Op de mart kochten wij ok wel eens suikerzakskes. Er zijn ook mensen die zakskes veur ons meebrengen as ze op vakantie zijn gewiest.

De leste jaoren doe ik er nie veul mir aon. Mijn vrouw des te meer. Vruger was ik er iederen aovond mee bezig.

Sigarenbandjes heb ik ok wel fechtig of zestigduzend over dertig, firtig jaor bijeen gespaord. Die hee nou onze Ruud mee. Ik heb ook zo'n vier of vijfhonderd bijbels verzameld. Verschillende dan hè, buiten de dubbele. Die bijbels hee nou ons Magda. Aon Arts in Baol heb ik de afbeeldingen van tussen de firtig en fechtigduzend luciferdooskes meegegeven.

Aon de muur heb ik hier zeuvenduzendachthonderdtweëntwintig speldjes hangen. Die kreeg de vruger bij ut boodschappen doen. Er zijn mar twee dezelfde bij! Ik heb in de kaomer ook vierhonderd beeldjes staan die allemaol iets te betekenen hebben. Manneke Pies, de Pungelaar van Baol. In elk geval bildjes die allemaol iets betekenen veur un durp of stad. Nèje, gin heiligenbeeldjes.

Aan de muur hangen 7.822 speldjes

Van de Broeders in Baol heb ik ooit een muntenverzameling voor twaalfhonderd gulden overgenomen. Toen vanzelfsprekend wir dur gedaon mee munten verzaamelen. Unne tijd terug heb ik alle munten verdeeld onder de kinderen. En tussen de vier en vijfhonderd echte levendige kikkers heb ik ok nog gehad. Die stopte ik in de vijver.

Ge ruilt in feite mee zo'n honderd man overal vandaon. Den ene spaort dit en den andere det. Als ge iets dubbel het, dan ruilde da mee een van die mannen. Zo werkt da."

Ik ben wel benieuwd wat er met de verzamelingen gebeurt als Wim er niet meer is. "As ik dood ben hoop ik dè den container groot genoeg is om munten verzamelingen dur in te kieperen! Da meen ik! Wa moet er aanders mee gebeuren? Er is gewoon gin plaats veur in huis. De kinderen? Waar motten die ut laoten? Die hebben allemaol kleindere huizen as ikke. Er is toch niemand die vier kaomers over hee. Da kan nie. Wie kan er nou toch vierhonderd bildjes plaotsen? Onze Ruud hee wel zin in de suikerzakskes,

mar die hee gin ruimte en gin tijd. Op de mart worden die zaskes heel soms verkocht voor dertig, firtig of fiftig cent per stuk. Ik denk da ge veur die suikerzakskes van men in den handel toch wel tienduzend gulden kwijt bent.”

Afscheid

Na een lange, gezellige buurt, wordt het tijd om af te ronden. Vergis u niet, Wim had nog veel meer te vertellen. Bijvoorbeeld over zijn rol bij de Ondergrondse tijdens de oorlog 1940-1945. Over zijn grote passie om tot op de dag van vandaag in de (moes)tuin en zijn werkplaats bezig te zijn. Hoe hij, als hij het in Baol te vertellen had, invulling zou geven om de overlast op allerlei gebied terug te dringen (Wim: “Er zou in Baol ginne hondstront mir op straot of op de stoep te vènen zijn!”).

Ik informeer naar zijn gezondheid.

“Gezondheid? Ik ben gezond ziek! Ik heb een nieuwe hartklep gehad. Deur mijn eigen schuld, door te roken, zijn mijn longen slecht. Ik heb unnen goeie dag en dan heb ik wir unne slechte dag. Ik ben veul in den hof. Daor prul ik gère. As ik vrijen tijd heb zit ik veur het raom naor buiten te kijken.

Ik denk dat mijne tijd om is. Ik ben er nie blij mee, mar ook nie bang van. Iedere dag is veur men extra. Wè ik in mijn leven heb gedaon, daor heb ik gin spijt van gehad. Ik vind dat ik het behoerlijk heb gedaon.”

Waardering voor zijn vrouw steekt hij niet onder stoelen of banken. “Zij wil gère wandelen. Zij wil gère fietsen. Mar ze blijft thuis veur men. Ze hoeft nie, mar ze doet ut toch mar. Ze goi wel alle weken twee, drie keer naor ons Fien die van de trap is gevallen. Ik vind da fijn da zij da doet. Heel fijn.”

Wim, namens alle leden van Heemkundekring Amalia van Solms danken wij jou hartelijk voor dit fijne, gezellige gesprek. Wij hopen dat je nog lang in ons midden zult zijn. We wensen jou samen met je vrouw Maria nog een aantal fijne jaren toe.

Den Oorlog Verklaard (8)

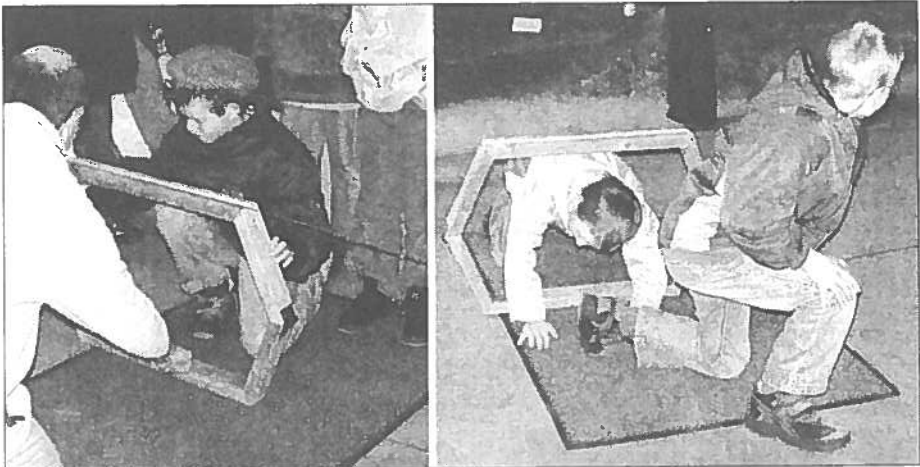
Kroniek van Baarle in de Eerste Wereldoorlog

Herman Janssen

Komt het einde van de oorlog stilaan in zicht? De achtste aflevering geeft ons een kijk op de laatste oorlogsmaanden (1918).

Begin 1918

De jonge Hoogstraatse (en later Baarlese) Mit 'Pauw' Verhoeven was een verdienstelijke grensgids. Zij maakte van een raamwerk gebruik bij grenspassages. Eerder had ze flessen gebruikt om de levensgevaarlijke bedrading uit elkaar te houden terwijl iets minder goed uitgeruste gidsen de draad vaak naderden in rubberen laarzen gestoken, waar zij met hun dikke, uit rubberen fietsbanden aaneen geplakte handschoenen de draden uit elkaar trokken. Een bijzonder gevaarlijke methode die, indien niet zorgvuldig uitgevoerd, slachtoffers eiste. Mit liep uiteindelijk in het begin van 1918 tegen de lamp. Ter dood veroordeeld, wist zij aan executie te ontkomen door begenadiging vanwege gouverneur-generaal von Falkenhausen. Als

Opleiding van passeurs tijdens onze tentoonstelling

dank voor haar bijzondere inzet kreeg zij hoogst uitzonderlijk in 1937 stemrecht (het algemeen stemrecht voor vrouwen werd in België pas in 1946 ingevoerd). Opnieuw actief tijdens de tweede wereldoorlog in een piloten-vluchtlijn, werd ze in Baarle-Hertog gearresteerd en samen met twee Nederlandse medewerkers gefusilleerd op de schietbaan van het Mastbos te Breda op 10 september 1944. (Jan Huijbrechts in “Castelré 1914-1918, Begrensd Overleven”)

9 februari 1918

Aanvraag om toelagen voor een derde klas en voor naald- en handwerk in de aanneembare school van de vluchtelingen. (Gemeentearchief Baarle-Hertog; brief aan M. Poulet in Le Havre, 2.073.564 Register van Briefwisseling)

19 februari 1918

Het aantal geïnterneerden ondergebracht in het kamp aan de Besterd bedraagt 256. In het geheel verblijven op het eind van 1917, nog 492 geïnterneerden te Tilburg. (Tilburgse Courant)

20 februari 1918

Gisteren werden nabij Tilburg een 10-tal smokkelaars uit België door de commiezen aangeropen halt te houden. Zij gingen aan de haal. Na een schietpartij was er een zwaargewonde en waren er twee lichtgewonden. (Nieuwe Tilburgse Courant)

1 maart 1918

Gisteren passeerde een Duitse trein met gewonde krijgsgevangenen in Tilburg. Tijdens de stop op het station maakten dames van het Rode Kruis gebruik om de gewonden verversingen aan te bieden. Honderden nieuwsgierigen verdrongen zich langs de spoorlijn tot aan de overweg. (Tilburgse Courant)

1 maart 1918

Johanna Goos in Castelré ontving voortaan maandelijks een vergelding als echtgenote van Jaak Michielsens, een afgekeurde Belgische soldaat. Was hij gewond geraakt aan het front? (Gemeentearchief Baarle-Hertog; 2.073.564 Register van Briefwisseling)

17 maart 1918

“Er is veel werk en er is nog wel wat te verdienen met zaken te doen, maar ik heb er nu geen tijd voor. Op Molmarkt had ik een oske gekocht. Ik heb het vijf weken gehad en doorverkocht met 500 frank winst. Een stierkalf verkocht ik na twee en een halve maand met 475 frank winst. Alles wordt duurder.” (Peter Huybrechts van het Lipseinde in Zondereigen aan zijn oom Cornelis Huybrechts, geïnterneerde soldaat in Riel)

18 maart 1918

“Den Duitsch schoot met gaasch obussen op den secteur van Stuivekenskerke. Het was 's morgens hevige mist en daar de gaasch er onder. We konden daardoor geen twintig meter ver zien. Rond 6u 's morgens kwam er een gekwetste naar de post van 't rood kruis toegelopen. Deze was niet erg gewond, alleen een stuk obus onder den arm in het lichaam. Hij had ook te zeggen dat er dooden waren in de voorpost. Oogenblikkelijk sprong den moedige Aalmoezenier (E.H. Louis Mertens uit Zondereigen) op en liep in volle haast naar de voorposten. Het gaaschmasker op, doch onderweg moest hij het afdoen of hij kon niet verder. Onderweg kwam hij enkele jongens tegen, dragende een zwaar gewonde, doch liep nog verder. Op post nummer 22 gekomen lag weer een zwaar gewonde en had bijna gedaan met leven doch kon den H. Olie nog ontvangen. Dan liep hij naar een andere post, nummer 30. Daar was het nog erger. Daar lagen drie kameraden dood. Ze waren gansch van obussen uiteen gehakt. Rond 8u kwam den Aalmoezenier terug van de voorposten. Bij dit alles moet ik zeggen dat Mijnheer Den Aalmoezenier zich moedig getoond heeft bij deze zware slag. Aan Hem mag gezegd worden: een ware Priester.” (Uit het dagboek van Fonske Versmissen)

6 april 1918

Twee vluchtelingen huwden in Baarle-Hertog. Antonius Jacobus Paulussen uit Ravels trad er in de echt met de eveneens uit Ravels afkomstige Maria Anna Dickens. Eén van de getuigen was Petrus Laurijssen, achterneef van de bruidegom en wisselwachter in Baarle-Nassau. (onuitgegeven kroniek van Jan Huijbrechts)

9 april 1918

In Baarle-Hertog traden twee oorlogspaartjes in het huwelijk. De uit Lommel afkomstige vluchteling Maria Rosalia Maussen gaf haar ja-woord aan wachtmeester Joannes Jansen van de plaatselijke rijkswachtbrigade. Hij moest voor dit huwelijk de schriftelijke toelating hebben van de opperbevelhebber van de rijkswacht. Eén van zijn getuigen was adjudant Adriaan Weyers, in vrede-tijd verbonden aan de rijkswacht te Gent. Het tweede stelletje bestond uit telegrafist Adolphe Michel Hausmanne uit Comblain-Au-Pont en de Baarlese Emma Maria Van Hecke. Het huwelijk werd voltrokken nadat majoor Wibier, overste van het militair telegrafiestation, zijn toestemming had gegeven. (onuitgegeven kroniek van Jan Huijbrechts)

Aalmoezenier Mertens

25 april 1918

“Stuivekenskerke.

Tusschen 24 en 25 april begon den Duitsch om middernacht hevig de voorposten te beschieten met granaten, bommen, obussen, gaasch, al wat hij bezat. Korts na half een kwam er eene jongen van

de voorpost geloopt welke van de gaasch gepakt was. En zegde dat Luitenant Theeuwen zwaar gekwetst lag. Spoedig was Aalmoezenier Louis Mertens weg en liep door de gaasch en het geschut naar den voorpost om den zwaargewonde nog te zien, doch die had bijna opgehouden met leven. Rond half vier kwamen er veel soldaten van de voorposten, allemaal gepakt van de gaasch waaronder nogal die er veel van hadden en seffens naar het gasthuis moesten.” (Uit het dagboek van Fonske Versmissen)

9 mei 1918

“Wij hebben nu twee ossen. Een jonge bijgekocht die we mee leren. Maar duur, de beesten. Kolossaal! Gebuur Gillis heeft zijn os verkocht voor 6.000 frank. Veel groeten van ons aan u en aan broeder Karel.” (Peter Huybrechts vanuit het Lipseinde aan Cornelis Huybrechts in Riel)

7 juni 1918

Gisteren werden in Tilburg op het terrein der heidemaatschappij “Oranjebond van Orde” wederom drie vossen geschoten. Dit najaar zijn reeds dertien vossen door de jagers neergeveld. De vossen zijn vermoedelijk uit België afkomstig. (Nieuwsblad van het Zuiden)

10 juni 1918

Het zal vroeg oogst zijn en dat komt bij velen goed uit. Wij kunnen wel voort zo lang. Met ons ossengespan rijden we voort goed. Het gaat maar lui, maar laden een goed karken en het werk geraakt gedaan. (Peter Huybrechts vanuit het Lipseinde aan Cornelis Huybrechts in Riel)

2 juli 1918

Virginie Claes werd tijdelijk benoemd tot onderwijzeres aan de lagere school van Baarle-Hertog centrum. (Gemeentearchief Baarle-Hertog; 2.073.564 Register van Briefwisseling)

8 juli 1918

“Het is hier kermis, maar het betekent natuurlijk niet veel. Verleden maandag is hier ‘t jubilé gevierd van ‘t honderdjarig bestaan der parochie.” (Karel Versmissen aan August Olieslagers-Crols, Molenstraat te Baarle-Nassau)

11 juli 1918

Op de Poppelseweg in Tilburg is door rijkswachten, bakker A. v/d. P. alhier, aangehouden. Hij vervoerde in de broodwagen van coop. bakkerij de Volharding smokkelwaar, welk onder het brood verborgen was. Paard en wagen werden in beslag genomen. (Nieuwsblad van het Zuiden)

14 juli 1918

“Het is verleden zondag Zondereigen kermis geweest. Het begint weer wat te leven. Op plaatsen op’t Lipseinde was er volle muziek. Kermisvolk was er niet veel. De kermiskost ontbreekt. Broer Karel zijn huishouden is vergroot. We hadden hem op de kermis verzocht, maar hij is niet geweest.” (Peter Huybrechts vanuit het Lipseinde aan Cornelis Huybrechts in Riel)

19 juli 1918

“Op Zondag 21 Juli as. zal door de leden van ‘Souvenir Belge’, het monument ontworpen door de Tilburgse architect van der Valk worden onthuld op de begraafplaats alhier, voor overleden Belgische geïnterneerde soldaten.” (Tilburgse Courant)

22 juli 1918

“Op het kerkhof van de Besterd is een monument ter gedachtenis van de te Tilburg overleden Belgische vluchtelingen plechtig onthuld.” (Nieuwe Tilburgse Courant)

25 juli 1918

“Ook te Tilburg zijn enkele scholen gesloten wegens de Spaanse Griep.” (Tilburgse Courant)

1 augustus 1918

“Het aantal gevallen van Spaanse griep onder de militairen in Tilburg is gestegen tot 250. De ziekte heeft een goedaardig verloop.” (Tilburgse Courant)

18 augustus 1918

Vier jongens uit Baarle-Hertog werden opgeroepen voor de medische keuring op 22 augustus in Tilburg. (Gemeentearchief Baarle-Hertog; 2.073.564 Register van Briefwisseling)

25 augustus 1918

“Er is genoeg werk aan de winkel. De stoppelen zijn meest klaar, alles meest gezaaid. De haver is meest gepikt, de boekweit is af en een gedeelte gedorst. Die is bij ons heel goed en verleden jaar is die duur geweest. Wij doen niet alles zelf maar krijgen soms één, soms twee werklieden. We zijn vroeg in het jaar nog een vaars kwijtgeraakt. We hadden er drie in de wei staan en daar hebben ze er één van gestolen. Stelen is een gewoon stielkje. Wij hebben nog twee ossen die beide werken. En hoe is het bij u in Holland? Nog geen ossengespan zeker? Als er nog paarden genoeg zijn, houdt er dan maar een gereed of in koop tegen dat de oorlog gedaan is. Ik denk toch wel dat het vijfde jaar het laatste zal zijn.” (Peter Huybrechts vanuit het Lipseinde aan Cornelis Huybrechts in Riel)

15 september 1918

“Het geboer gaat nog zijn gewone gang. Alles is duur, zoals kleerstoffen. Gij schrijft: een kostuum kost bij ons 50 à 60 gulden. Dat is veel, maar bij ons zal dat toch zeker een broek kosten. Koopt nog maar een pak, want ik heb de uwe al wat versleten...” (Peter Huybrechts van het Lipseinde in Zondereigen aan Cornelis Huybrechts, geïnterneerde soldaat in Riel).

19 september 1918

Er werd een Proces Verbaal opgesteld tegen vijf dienstweigeraars van de lichte 1917. (Gemeentearchief Baarle-Hertog; 2.073.564 Register van Briefwisseling)

29 september 1918

Op 29 september 1918 werd aalmoezenier Mertens door granaatscherven ernstig gewond aan zijn rechterbeen. In het hospitaal vernam hij dat hem het Oorlogskruis was verleend voor "...zijn moed en toewijding betoond tijdens het offensief." Na de oorlog bleef hij in het leger, te Mechelen. Later was hij werkzaam in de Openluchtkolonie van Ravels. (Jan Huijbrechts)

11 oktober 1918

De onderwijzers werden ervan verwittigd dat er roodvonk was bij de gezinnen Mertens-Lenaerts, Schuermans-Van Liere en Valcke-Laurens. Kinderen uit die gezinnen werden tijdelijk de school ontzegd. (Gemeentearchief Baarle-Hertog; 2.073.564 Register van Briefwisseling)

11 oktober 1918

De duurtetoeslag voor onderwijzers bedroeg 276 frank voor de periode van juli tot december 1918. (Gemeentearchief Baarle-Hertog; 2.073.564 Register van Briefwisseling)

27 oktober 1918

In Zondereigen werd de laatste akte van de Burgerlijke Stand ingeschreven ten huize van Toontje Gillis. (Gemeentearchief Baarle-Hertog; Burgerlijke Stand)

28 oktober 1918

"Bericht aan de Belgische Vluchtelingen: Ten gevolge van de schitterende successen door de Belgische en Geallieerde legers behaald, zien de uitgeweken Belgen de mogelijkheid van een aanstaanden terugkeer naar hun haardsteden in het verschiet. Sommigen begaven zich reeds op weg en stellen zich daarvoor bloot aan nuttelooze en hoge uitgaven of komen aldus ten laste van de reeds overladen Belgische of Fransche instellingen van liefdadigheid. De Belgische Regeering moet haar landgenooten waarschuwen tegen deze buitensporige overhaasting, welke indruischt tegen hun welbegrepen belang... De repatriëering moet methodisch gebeuren...

Uitstel is dus onvermijdelijk en beteekent een laatste offer dat de uitgewekenen met berusting moeten dragen..." (Burgemeester H. van Gilse, Baarle's Nieuws en Advertentieblad)

29 oktober 1918

"Ik vergeet nooit de vrienden die ik kende voor den korten tijd dat ik in België (Meerle) was. Wij doen alles wat wij maar kunnen om den oorlog te helpen winnen. Ik werk nu tien uren per dag aan de schepen, want die hebben wij heel veel nodig om ons eigen soldaten over te brengen en om voedsel te verzenden." (E. de Kort uit San Francisco aan Fons Versmissen die hem op 1 december 1917 had geschreven, doorgestuurd naar Villier le Sec, Caen 23/12)

29 oktober-12 november 1918

"Aan de vaart van Brugge naar Gent, Balemebrugge, Aaltere (Knesselaere op een uurke afstand). Ons compagnie moest drij posten geven. Links drij

Fonske Versmissen wordt gewond afgevoerd, een foto die in scène werd gezet voor de aanwezige pers. In 1918 was het bittere ernst.

man met een sergeant en een geweermitrailleur. Rechts drij man met een korporaal, in het midden zaten ik en Boet. We zaten zo ongeveer een vijftig meter van elkaar. We lagen in open veld. Niets beschutting hadden wij, alleen een weinig struikgewas voor ons. Spoedig waren we met de schup aan 't spaden om toch maar een gat in den grond te hebben om er in te kruipen. Diep konden we niet graven want we ondervonden dat we spoedig water in ons kot zouden krijgen. Van tijd tot tijd kwam er een geweerkogel overgevlogen. Hoe ver de Duitschers daar van ons zaten, konden we maar denken, maar het kon wel een honderd meter zijn.

Heel den nacht werd er veel geschoten en tegen den morgen trokken ze nog heviger aan de kanonnen. Op een oogenblik hoorde men een obus afkomen gesuisd, en het was geen kleintje. Boem! Daar viel hij vast bij ons, geen vijftien meter afstand. Juist over ons ging hij in den grond en gaf een zware schok en gekraak. De vlam sloeg ons in de oogen en klompen aarde kregen we op ons lijf. Als een wonder werden we niet gekwetst. Zoohaast deze obus was gevallen, begon het er te stinken. 't Was juist of er in een beerput geschoten was en de vuilnis de velden overspreiden. Doch

neen, dat was het niet. Het was een gaasch obus. Wij zaten er maar slecht want op aflossen moesten we niet denken. Ons gaaschmasker hadden we niet aangedaan daar men dan weinig of niets kan zien, vooral wanneer het donker is.

's Morgens vroeg den 30ste, wanneer het daglicht begon aan te breken, zouden we toch maar een stuk brood eten. Maar neen, niets eten konden we binnen krijgen en we moesten maar braken om over

te geven. Heel de dag bleven we dan nog in den grond zitten totdat we 's avonds afgelost wierden. Bijna heel het tweede peloton was van de gaasch gepakt. We gingen naar een hoef aan Aaltere brug.

Den 1ste november was ik 's morgens bij den dokter geweest daar ik mij ziek bevond. In de namiddag ben ik met zes anderen achteruit gezonden. Om 17u gingen we naar een bijgevoegd gasthuis. Vandaar moesten we om 20u in eenen auto en reden naar het hulphospitaal van Maria Aalter, een groote tent. Met Allerzielen vertrokken we om 14u met de trein naar Brugge. De zwaargewonden werden uitgeladen, wij reden verder naar Calais in Frankrijk. Daar kwamen we toe op 3 november, een zondag en wierden te logeren gelegd in een smidse aan de rue de Vic. Op 4 november kwam ik bij den dokter en kreeg ik voor medicijnen een paar lepels water met het noodige erin. Op 5 en 6 november hetzelfde.

Op 9 november bij den dokter geweest en toen werd gezegd dat ik en een vijftig man weg moesten naar Villers Le Sec. Na twee dagen en nachten op een brancard in een trein kwamen we op 11 november (maandag) in Bayeux aan. Met de tram en de auto bereikten we het groot hospitaal van Villers Le Sec. Er lagen daar een achthonderd zieken en gewonden. Diezelfde dag rond 16u werd er aangekondigd dat het wapenstilstand was. Dat was een vreugde, zelfs de zwaargewonden zouden hun bed verlaten hebben als ze konden... Volgende dag werd ieder onderzocht door den dokter. Hij zegde mij dat ik ook een bronchit had. Eenige dagen later begon in mijn hals groote zweren uit te breken. Ik heb daar vele dagen mee geloopt. En dan zegde men mij dat dit mijn geluk was daar dit allen wonden waren waardoor de gaasch uitbrak." (Uit het oorlogsdagboek van Fonske Versmissen)

15 oktober 1918

Frans Jansens (Strikken) werd gekwetst op 15 oktober 1918 in Lendeledede bij Izegem. Hij verbleef van 16 oktober tot 5 november ter verzorging in Calais. Hij had twee littekens op de rug, veroorzaakt door een schrapnelkogel. (militair zakboekje, bij zoon Gust Jansens)

30 oktober 1918, Spaanse Griep

Treza en Julia Verhoeven met Robert Roosen

In Ukkel bij Brussel overleed aan de Spaanse Griep Maria Amalia Verhoeven (°Baarle-Hertog 2 juli 1888), dochter van, beiden uit Zondereigen. Amelie was gehuwd met Arthur Achille Roosendans (°Ukkel 20 februari 1889), soldaat van het 11de linieregiment. Hun zoontje Robert (°Etterbeek 7 juli 1914) zou na de oorlog in Zondereigen worden grootgebracht. Hij werd er Robert “Verhoeven” genoemd. (mondeling mededeling Guy Verhoeven)

“Amelie” Roosendans-Verhoeven (°Zondereigen , +Etterbeek 30 oktober 1918) en “Fien” Cellier-Verhoeven (°Zondereigen 25 oktober 1885,

+Etterbeek 30 oktober 1918) waren twee dochters van Jan Peter Verhoeven en Maria Ludovica Dufraing uit Zondereigendorp. Sinds hun huwelijk woonden Amelie en Fien in Brussel. Amelie had één zoon, Robert. Fien had er twee, Marcel en Guy. Hun echtgenoten werden in 1914 gemobiliseerd, waarna Amelie en Fien naar hun geboortedorp terugkeerden waar ze inwoonden bij hun ouders.

De man van Amelie sneuvelde aan het front en na de oorlog keerde zij als eerste terug naar Brussel om haar huis op te kuisen. Daar kreeg ze de Spaanse Griep. Fien kwam haar verzorgen en werd zelf ook besmet. Beide zussen stierven op dezelfde dag. Fien's weeskind, Robert Roosendans, werd in Zondereigen grootgebracht bij de familie Verhoeven. Men noemde hem

daarom “Robert Verhoeven”. Later vestigde hij zich in Wevelgem en toen hij onlangs overleed, was het zijn laatste wens om in Zondereigen te worden begraven. Florimond Cellier, de man van Fien, vernam het overlijden van zijn vrouw pas toen hij uit de oorlog terugkeerde in Zondereigen. (mondelijke mededelingen van Guy Verhoeven en Jos Dufraing)

Florimond Cellier met zijn kinderen

30 oktober 1918

Vandaag zijn in Tilburg de twee gebroeders Vorster begraven, die aan de alom heersende ziekte van Spaanse Griep zijn overleden. Alle openbare festiviteiten zoals toneeluitvoeringen, bioscopen etc. zijn vanaf heden verboden. (Tilburgse Courant)

8 november 1918

“De deken van Tilburg Mgr. J.P. v.d. Heuvel verzoekt in verband met de heersende Spaanse Griep, leden van gezinnen en verplegers/verzorgers van deze ziekten niet naar de kerk te gaan om besmetting te voorkomen. Ook de Diensten worden zoveel mogelijk bekort.” (Tilburgse Courant)

8 november 1918

“Adriaan van Os uit de Clerxstraat in Tilburg is op twaalfjarige leeftijd aan de Spaanse Griep gestorven.” (Tilburgse Courant)

9 november 1918

“De Deken en Pastoors te Tilburg doen een oproep aan de gezinnen waar de Spaanse Griep heerst niet naar de Kerk te komen ook niet op Zondag om besmetting te voorkomen. Hedenmorgen zijn bij de aangifte van acht overlijdens bij zeven als doodsoorzaak de Spaanse Griep vermeld.” (Nieuwe Tilburgse Courant)

M'n vruugste jaoren

Fons Willemsen

Toen ik geboren wier was't al nie alles! Ze wisten nie hoe ik mos gaon heten. Daor waren onze pa en ons moeder 't nog nie over eens, maor één ding wisten ze wel: ik mocht gene Charel zèèn. Onze pa zou dè wel gewild hebben, want zo heette zijn vaoder. Ons moeder zeej: "kekt mèr 's op de kalender wè den heilige van vandaag is en zo mot 'ie genoemd worden. Als ge nou weet dè bij 30 oktober den heilige Alfonsius op den kalender stoj, dan weet'te dè ik ene Fons geworden ben en daor ben ik niks bedroefd om. Iedereen kent me als Fons en anders nie.

Bels of Hollaander?

Mèr nou iets anders. Ik ben in Bels Baol geboren, op Loveren. Onze pa had daor zo geen erg in, want hij ging men aongeven in Baarle-Nassau en dè's Hollands Baol. Nou maakte dè nie zoveul uit, want 't huis waor ik geboren wier was half Hollaands en half Bels. In Baol kwaam 't evèl al nie zo nauw. Zo komde't aon de weet en iedereen mag dè ook gerust weten: ik ben als smokkelwaor geboren. Daor hoefde nie lang over nao te denken; in Bels geboren en in Hollaand in den boek!

Deur mekaore gerammeld

Ons moeder die kwaam zogezeej van Ulicoten en onze pa was enen Baolse. Toen ze saomen trouwden, viel 't nie mee om een huis te krijgen. D'r waoren toen nie veul in diejen tèd. Zo kwamen ze in Baol terecht.

Ons moeder vertelde laoter dè ze bekaant elken dag van Baol naor Ulicoten liep meej de kènderwaogen waor ik dan in laag. Dè ging dan altijd over diejen hobbeligen kaaienweg. Zo ben ik flink deur mekaor gerammeld en dè maor liefst vier maonden lang. Toen gingen mijn ouwers thuis inwonen, op den Haaikaant in Ulicoten. Dè kwaam omdè de twee bruurs van ons moeder gingen dienen bij den boer. Dè was op den negentiende mèert in 1923. Zo kwaam 'r plaats vrij in 't ouwerlijk huis. Vanaf toen heb ik in Ulicoten gewoond en heel wè meej gemaakt.

De eerste foto

Van den tèd van veur m'n vierde joar kan ik me nie veul herinneren. Dan zedde ook nog te jong. Wel weet ik nog dè we in 't durp zen gaon wonen. Al lang daorveur, toen ik nog mèr een half jaor oud was, ging ik veur den eerste keer op de foto, zo vreet waoren onze pa en ons moeder meej men. Toen ik laoter dus in 't durp woond, zèn d'r nie veul foto's meer gemaakt.

Fons Willemsen als kind

Schoon schortje

Bij m'n vier jaor moog ik naor de bewaarschool en

Jan Schoen was m'nen eerste kameraad. De tweede week dè ik naor school ging, kreeg ik een nieuw schortje aon van ons moeder. Jan kwam me 's mèèrgens haolen veur naor school te gaon en hij zeej: "Fonske, wè hedde gij toch een schoon vuske aon". Ik was zo vreet dè Jan dè zeej, dè'k 't altijd ben blijven onthouwen.

In school was ik al gauw zuster Gonzales' vriendje. Dè kwaam denk ik, omdè ik nogal verlegen was. Jao, ik was vruuger echt een verlegen schijthuis. Ik kroop van verlegenigheid zo bekaant bij de zuster onder d'r rokken. Ik mocht dan ook geregeld 's mee naor de kerk en dan liet ze me meestal wel iets draogen. Dè deej ik gère, iemand helpen. Ge meugt dè gerust weten, dè doeje ik nog altijd gère, iemand helpen of een plezier doen. Daor heej zuster Gonzales me les in gegeven.

Brieven heen, brieven terug

Ik ging toen den tèd er veur kwaam naor de leerschool en het ging weer hetzelfde. Ik kwaam in de eerste klas en kreeg les van een juffrouw. Dè was juffrouw Tooten. Wij zaten meej twee jongens neffen mekaor in zo'n bankske en ik heb altijd neffen Jaon Brandt gezeten, van de eerste klas tot de zesde toe.

Van den eersten dag af dè ik op de leerschool zat, moest ik al boodschappen doen veur meester Baijens. Die was hoofd van de school. Ik heb wè op en neer gelopen van de school naor de pastorie en weer terug. Brieven heen en brieven terug. Ik weet nie sjuust hoe 't schaaide, maor het leek wel of de pastoor ook de burgemeester van Ulicoten was.

Van de pastoor kreeg ik alle weken ene stuiver en meester Baijens gaf me postzegels. Hij zeej erbij dè'k daor heel zuinig op mos zijn, omdè ze veul wèerde zouwen krèègen. Zo heb ik leren spaoren. Dè heej toch z'n veurdeel, want als ge wè spaort, hedde altijd iets.

M'n schooljaoren zèn jaoren geweest van leren, werken en deugenieterij doen, want ge hoeft nie te denken dè wij altijd even braaf geweest zèn.

Op de eerste plaots kwaam 't leren en dan het werken. Ik leerde op m'n zesde al hoe ge koren moest bèènen. Ik geloof dè'k daorover al ene keer een verhaol geschreven heb. Dan hebben we het volgende keer over iets anders.

Ons Tante Nonneke (3)

Deel 1 en 2 van dit verhaal kunt u terugvinden in Van Wirskaante 2005, nr 3 en 4.

Piet van der Flaes

Het leven in het kamp werd en was onder dit monster onmenselijk. Spaarde hij de vrouwen nog enigszins, er vlakbij was een mannenkamp en daar vierde hij zijn wraaklust bot. Voor het minste vergrijp strafte hij op ongenadige wijze. Het onthouden van voedsel en drinken tot de dood toe was een van zijn maatregelen. Velen waren blij als ze onthoofd werden. Dan was tenminste de ellende voorbij! Dit mannenkamp werd bevolkt door Nederlanders, Australiërs en Amerikanen. Deze laatsten waren bemanningsleden van vliegtuigen die met hun vliegende forten hadden deelgenomen aan de strijd tegen Japan. Vanuit de Filipijnen en later vanuit Australië werden de raids tegen Japanse oorlogsschepen en vliegvelden uitgevoerd. In januari waren deze squadrons van Australiërs en Amerikanen nog even gestationeerd geweest op het vliegveld van Saraminda op Borneo. Het veldje was bezaaid met Spaanse ruiters. Inlands personeel moest die vliegsvlug verwijderen zodat men kon landen. Ook op Kendari, gelegen op Celebes, waren deze vliegers present. Van deze Amerikanen heeft maar een enkeling het kamp levend en als vrij man kunnen verlaten.

Ook in het vrouwenkamp vielen dagelijks slachtoffers. Vooral onder hen die het voordien heel goed hadden. Denk daarbij aan vrouwen van planters en hogere ambtenaren. Zij hielden er in de vooroorlogse tijd een schare bedienden op na. Zij waren gewend met hun vingers te knippen om al hun wensen vervuld te zien. Nu stonden ze er helemaal alleen voor in zo'n onmenselijke situatie. Zij stierven dan ook als vliegen. De zusters sloegen zich er nog het best doorheen. Zij waren dan ook een soberder leven gewend en hadden altijd voor zichzelf en anderen moeten zorgen.

Het broeierige klimaat met overdag zo'n veertig graden in de schaduw en een zeer hoge luchtvochtigheid droeg niet bij aan en goede gezondheid.

Droge perioden werden afgewisseld door stortbuien, waarin men geen hand voor ogen kon zien. De vrouwen hadden wel muskietennetten (klamboe's) gekregen, maar daar hield het mee op. Ze sliepen in een langgerekt huis met tientallen bijeen en dicht opeen gepakt. Men kon zich nooit afzonderen om eens even op adem te komen.

In het mannenkamp werd eens een pater betrapt op het houden van een godsdienstoefening. Hij werd direct opgeknoopt. Zijn lichaam bungelde nog dagenlang aan de galg als voorbeeld voor de anderen. Er stierven regelmatig mensen omdat ze zich in wanhoop tegen de onder stroom staande omheining wierpen. De blauwe vlammen sloegen dan uit hun lichaam. De stroom werd even afgezet om het geblakerde lichaam uit het prikkeldraad te verwijderen. Kwam men te dicht bij de afrastering, dan schoten de bewakers vanuit hun wachttorens. En dan dat eeuwige buigen voor iedere Japanner. Men moest letterlijk in het stof voor hen.

De verzorging op hygiënisch gebied was meer dan erbarmelijk. Het water was gerantsoeneerd. Af en toe kregen ze een stukje kleizeep toegeworpen. Daar moest men het mee doen. Ongeveer negentig procent van alle kampbewoners kwam om van ellende, honger of door de wraakzucht.

Op een zeker moment kregen ze van de kampleiding toestemming om een perceeltje grond te ontginnen. Dan konden ze groenten winnen. Er gingen bewakers mee om de vrouwen te bewaken. Het terrein lag namelijk buiten het kamp. Men teelde er allerlei groenten en zoete aardappelen. Omdat de grond er vruchtbaar is, werd dit de redding voor een aantal van hen. Zij overleefden. Een van de zusters had eens de euvele moed een paar aardappelen mee naar het kamp te smokkelen. Ze droeg ze verborgen onder haar kleding. Maar ze verloor er een toen ze weer eens moest buigen voor een Jap. Zo werd ze betrapt. Ze werd daarop zo ernstig mishandeld dat ze er aan bezweek. Dat was een zwarte dag voor haar medezusters.

Inmiddels waren de Amerikanen begonnen met een grootscheeps offensief. Ze veroverden eerst de Salomonseilanden en het noorden van Nieuw Guinea. In Hollandia, de hoofdstad daarvan, vestigden ze een reusachtig legerkamp. Mac Arthur kreeg er zijn hoofdkwartier. De slag die hieraan

voorafging kostte de geallieerden 159 doden, maar er vielen meer dan 4000 Japanners bij deze gevechten. Intussen herstelde de genie zo'n 240 kilometer weg en legde landingsbanen aan bij Sentani. Meer dan honderd B-29 vliegtuigen bombardeerden dag en nacht de Japanse bases op Biak, Celebes en het noorden van Borneo.

Eerst werd het kamp bewaakt door jonge soldaten. Toen deze naar het front moesten, werden ze vervangen door oudere, meer humane mannen. Ook hun commandant zal de krant gelezen hebben. Hierin stonden de verliezen die Japan leed. Het 18de Japanse leger raakte ingesloten door eenheden Australiërs en Amerikanen. De 18.000 man van dit Japanse legerkorps kreeg het zwaar. Men at boomschors en kauwde op het leer van de ransel- en geweerriemen. Van pure ellende werd zelfs mensenvlees gegeten. Slechts een duizendtal overleefde de belegering en keerde in de bewoonde wereld terug. In februari 1945 landden duizenden Australische para's in het noorden en oosten van Borneo en veroverden de olievelden. Op 15 augustus 1945 gaf Japan zich over.

In het mannenkamp wist men dit nieuws, met zelf in elkaar geknutselde radio's, eerder dan de Jappen zelf. Op 16 augustus wierpen vliegtuigen pamfletten af boven de kampen. Daarin stond dat de oorlog voorbij was. De toestellen wenkten met hun vleugels, waarop de Amerikaanse en Australische kleuren duidelijk vielen te zien. Een onbeschrijfelijk gevoel van vreugde maakte zich meester van de overgeblevenen.

Tante Nonneke werd overgebracht naar het vliegveld Labuan en vandaar doorgestuurd naar Australië. Daar verbleef ze een jaar voor herstel. Ze woog nog maar zesendertig kilo toen ze bevrijd werd.

Na ruim twintig jaar missiearbeid kwam zij in 1956 terug in Veghel en werd daar zuster econoom. Zij stierf, ruim drieënzeventig jaar oud, in het zusterhuis en ligt daarbij begraven. Dat zij ruste in vrede.

Tot zover het verhaal zoals Petronella Schram, ofwel zuster Alberta en voor ons "Tante Nonneke" dat aan de neven en nichten heeft verteld.

Aardappelen, verrassend veelzijdig

Els Verbiest

Jan Leestmans uit Zondereigen, vader van wijlen burgemeester Fons Leestmans was met paard en ploeg een veld aan het bewerken. Een buur kwam langs gewandeld:

‘Wel Jan wat gaat ge zaaien?’

‘Zaaien? Ik ga patatten planten.’

‘Maar Jan, dan moet de grond toch veel fijner zijn.’

‘Fijner? Ne patat is ne zot en die zit geire achter ne klot.’

De buurman kuierde rustig verder, hij zou zijn wintervoorraad patatten wel elders kopen.

Onderweg van Zondereigen naar Baarle...

- In de vroege zomer: een zee van witte bloemen golvend in de wind.
- In de vroege herfst: geel rijpend loof.
- Half oktober: indrukwekkende machines rooien geurende aardappelen.

Op het Lipseinde lezen we tweemaal: ‘Aardappelen te koop’. De aardappel is in onze streken de meest gegeten groente. Voor de meeste onder ons is het ook de eerst gegeten groente.

De aardappel

Zoals de tomaat, de aubergine, de paprika en de peper behoort de aardappelplant (*solanum tuberosum*) tot de familie van de ‘nachtschaden’. De aardappel wordt niet gezaaid maar de knollen worden geplant of gepoot. Boven de grond groeit hij uit tot een plant met bladeren en bloemen. Onder de grond worden wortels en zijstengels gevormd waaraan de nieuwe aardappelen tot ontwikkeling komen.

Er was eens... een aardappel

De plant komt uit Zuid-Amerika en werd omstreeks 1565 ingevoerd in Europa. De Spaanse veroveraars brachten de knollen mee uit Peru. Daar was de plant al honderden jaren bekend en telde verschillende rassen. Door

de voortdurende spraakverwarring over de namen: papa (aardappel) en batata (bataat, zoet aardappel) doopten de Engelsen de aardappel 'potato' en de Spanjaarden 'patata'. De Italianen maakten er tartuffo (kleine truffel) van. Het waren de monniken die ervoor zorgden dat de aardappel vanuit Spanje zijn weg vond naar onze streken en op de juiste wijze geteeld werd.

Door zijn hoge vitamine C-gehalte konden aardappelen tijdens lange zeereizen scheurbuik voorkomen. Na de hongersnood van 1745 en 1774 werden in Europa steeds meer aardappelen verbouwd. Toen in 1845 de oogst van de aardappelen mislukte, stierven een miljoen mensen de hongerdood en nog eens een miljoen mensen emigreerde naar de Verenigde Staten van Amerika. Later konden aardappelziekten beter bedwongen worden, mede dankzij kruisingen met sterkere soorten.

Teelt en oogst van aardappelen

De teler kan maar minimaal om de vier jaar aardappelen oogsten op hetzelfde perceel ('vruchtafwisseling'). De pootmachine plant het pootgoed in rijen, in goed verkruimelde grond met een flinke laag losse grond erover heen. Die rijen vormen de bekende ruggen die je op een aardappelveld ziet. De knollen hebben daardoor extra ruimte om goed te groeien en het oogsten wordt nadien ook gemakkelijker. De teler let op ziekten en plagen, dient soms extra bemesting of vocht toe, afhankelijk van het weer, om zo een optimale oogst te bekomen. Na de oogst in september/oktober worden de aardappelen bewaard in donkere, goed geventileerde koelcellen.

Verwerken en verpakken

Handelaren kopen de aardappelen bij de boeren en sorteren ze op grootte en kwaliteit. De aardappelen voor friet en chips gaan naar de verwerkende industrie. Deze die bestemd zijn voor de consumptie worden eerst gewassen en droog geblazen, gesorteerd volgens grootte en vervolgens verpakt in zakjes van 10 of 25 kg. De aardappelen moeten in de verpakking nog voldoende kunnen ademen. De verpakking geeft ook vaak informatie over de teeltwijze, de bewaarmethode, de kookeigenschappen en de voedingswaarde.

Soorten aardappelen

Primeur- of nieuwe aardappelen worden geoogst voor ze volledig rijp zijn, vandaar hun losse schil. Ze zijn niet geschikt om te bewaren. Ze komen meestal uit de landen rond de Middellandse Zee. Vroege inlandse aardappelen worden al in maart geplant en afgedekt met plastic en na 80 groeidagen geroid. Zij hebben ook een losse schil. Half vroege, half late en late aardappelen hebben 120, 140 of 150 groeidagen nodig.

Verschillende kooktypen

Vastkokende aardappelen blijven heel bij het koken (bijvoorbeeld Nicola en Charlotte). Bloemige of kruimige aardappelen vallen bij het koken uiteen. Ze worden melig en tamelijk droog, ideaal voor de verwerking tot puree (bijvoorbeeld Saturna en Bintje).

Aardappelrassen

Er bestaan meer dan 4.000 rassen in de wereld. Buiten de al genoemde veel geteelde rassen zijn er nog enkele merkwaardige exemplaren. Asterix is uiterst geschikt voor het maken van chips. Corne de Gatte heeft een gekke, langwerpige vorm, is vastkokend en heeft een zeer nadrukkelijke aardappelsmaak. Truffelaardappel of Violette is een kleine vastkokende aardappel met zwarte schil en donkerpaars vruchtvlees: lekker en decoratief.

Groen, bruin, blauw... glazig

Onder invloed van licht kunnen aardappelen groen kleuren: ze smaken dan bitter en hebben een hoog gehalte aan solanine (een giftige stof). Bruine kurkachtige vlekken (aardappelschurft) hebben geen invloed op de smaak, kookeigenschap of voedingswaarde. Blauwe plekken zijn stootplekken, opgelopen tijdens het oogsten en het transport. Ze zijn niet fraai, maar onschadelijk. Glazig binnenin is een tekort aan zetmeel; ze zijn minder lekker.

Bewaartip

Haal ze uit de zak, schud ze af en toe om en bewaar ze op een koele, donkere plaats (niet in de koelkast).

Gezond? Volgens voedselkundigen moet je dagelijks drie tot vijf stuks gekookte aardappelen eten. De hoeveelheid vitamine-C is even groot als dezelfde hoeveelheid fruit.

Een dikmaker? De aardappel is een bron van zetmeel, vitaminen en voedingsvezels. Het probleem zit vooral in de bereidingswijze: frieten, chips en kroketten bevatten veel vet. Zij zijn de dikmakers.

Enkele weetjes!

- Bintje was een Friese leraar die na veel experimenteren erin slaagde deze aardappel te telen. Hij noemde zijn aardappel naar zijn lievelingsleerling, Bintje Jansma.
- Vroeger was aardappelrooien handwerk. In de aardappelstreken was tijdens het rooien van de aardappelen het schoolverzuim zo groot dat men de herfstvakantie (aardappelvakantie) invoerde.
- Het verhaal doet de ronde dat de allereerste frieten werden gebakken in de 17de eeuw door inwoners van Namen, Andenne en Dinant. Ze vingden in de Maas kleine visjes en frituurden ze. Als het water dichtgevroren was en er niet gevestigd kon worden, sneden ze aardappelen in de vorm van kleine visjes en frituurde die op dezelfde manier.

Lang geleden

In een gesprek met Jos Verhoeven van Gel duiken we even het plaatselijke verleden in. Voor de Eerste Wereldoorlog moest na het ploegen en eggen (met paard of rund) alles met de hand gebeuren. Met een gewone schup of met een turfschup werden de gaten gemaakt en de kinderen gooiden in elk gat een zetpatat. Soms werd er in elk gat nog een handvol guano (verdroogde mest van zeevogels) gestrooid. Later werd de schup vervangen door de patattenstoemper waarmee je ronde gaten in de grond kon maken. Na de Eerste Wereldoorlog was er vooral in Duitsland een voedseltekort. Het telen van aardappelen voor de uitvoer naar Duitsland was toen een winstgevende zaak. Zo had Stanneke Verschueren op Gel wel een hectare aardappelen staan. Ze werden verkocht aan 1 frank het kg. De aardappelen

werden naar het goederenstation in Weelde-Station gebracht en vertrokken van daar richting Duitsland.

Na de Eerste Wereldoorlog verschenen ook de eerste machines om aardappelen te poten. Het oogsten van de aardappelen was een familiegebeuren. Vader, knecht en de grote zonen staken de aardappelen met een patattenriek (met brede platte tanden) uit. Vrouwen en kinderen kropen op hun knieën en gooiden de aardappelen in een brede rij om ze te laten drogen. Tegen de avond aan werden de aardappelen dan opgeraapt: eerst werd zetgoed uitgezocht voor het volgende jaar en dan wat voor menselijke consumptie kon dienen. Als laatste werden de kleintjes verzameld. De kleine aardappelen werden gekookt in het wasformuis en aan het varken gevoederd dat voor eigen gebruik werd vetgemest.

De aardappelen voor consumptie werden in groeven op het veld opgehoopt, bedekt met roggestro. Onderaan werd het stro bedekt met wat aarde zodat het niet wegwaaide. Zo konden de aardappelen nog een drietal weken uitzweten. Elke hoop bestond uit twintig manden aardappelen van elk ongeveer 25 kg. Nadien werden de aardappelen voor eigen gebruik opgeborgen in de patattenkelder onder de bakoven en de rest werd verkocht. Voor het opscheppen van de aardappelen werd een speciale riek gebruikt waarbij elke tand op het uiteinde een kleine bolvormige verdikking had, dit om de aardappelen niet te kwetsen.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog konden de burgers uit de stad een officieel contract afsluiten met de boeren. De overeenkomst werd op het gemeentehuis opgesteld voor 125 kg per persoon tegen een vastgestelde prijs. Na de Tweede Wereldoorlog kwam alles in een stroomversnelling. Er kwamen grotere machines voor het poten en ook het rooien gebeurde voortaan machinaal. De industrie sloot contracten af met de boeren en de voorgebakken frieten en chips deden hun intrede.

Tot slot nog een leuk spelletje...

De kleine aardappelen hadden nog een veel leukere bestemming. Uit de houtkant werd een halve meter lange stok gesneden van een vinger dik.

Aan één kant werd het uiteinde flink aangescherpt en daarop een kleine aardappel gestoken. Met een flinke zwaai vloog het kleine patatje tientallen meters ver, zelfs tot aan de wijzerplaat op de kerktoren.

...en een recept: aardappelkoekje

Bereid een stevige puree. Meng er naar keuze fijn gesneden groene kruiden (peterselie, bieslook, kervel), wat fijn gesnipperde gefruite uitjes, wat geraspte kaas of fijn gesneden ham onder. Vorm er ronde platte koekjes van en wentel ze door eiwit en paneermeel. Maak een koekenpan warm en bak ze mooi bruin.

Loflied op den Hollandschen aardappel

O aardappel, blommige pieper, waar zit je nou kruimige schat?
We hebben voor dagen en weken al zure gezichten gehad.
We hebben in schuren en kelders al vloekend naar je gezocht,
Zeg wil je 'kartoffel' gaan heten en ben je aan Duitsland verkocht?

O aardappel, blommige pieper, we knabbelen jou toch zoo graag.
We willen je koken en bakken, jij moet in een Hollandse maag.
In Holland daar ben je geboren, je hoort bij ons Hollandse maal,
Laat jij je nou mobiliseren? Zeg, aardappel: hou je neutraal!

O aardappel, blommige pieper, aan jou krijgt ieder de pee.
Je lijkt wel een dikke 'owejer', je knoeit maar met iedereen mee.
Er wordt hier zo'n honger geleden, heb medelij met ons getob.
Zeg lig je misschien te bederven, of eten de varkens je op?

O aardappel, blommige pieper, al kijk je ook scheel uit de pot,
Al ben je wat nattig en glazig, we lusten je toch als 't mot.
We sloegen om jou maar te krijgen elkander van nijd bijna dood,
En maakten het Kamerlid Teenstra: Minister van aardappelnoed.

O aardappel, blommige pieper, spring jij niet van nijd uit je vel?
Je krijgt nog de aardappelziekte en gaat naar de aardappelhel.
Als jij met je laat speculeren, dan doe je iets wat niet mag...
O aardappel, duivelse pieper, blijf hier of we leggen beslag.

Nieuwe rubriek in Van Wirskaante

Sigarenmakers en sigarenliefhebbers opgelet!

Dit is een eerste artikel in -naar wij hopen- langere reeks. Als Heemkundekring willen we namelijk meer aan de weet komen over oude beroepen, ambachten en andere bedrijvigheid in Baarle. Maar dan wel bedrijvigheid, beroepen en ambachten welke nu meestal uit ons dorp verdwenen zijn. Of gewoon om allerlei redenen niet meer werden voortgezet.

Je zou dan kunnen denken aan zaken zoals vermeld in het jubileumboek 'Baarle in Druk 1906-2006' als:

Molenaars;	Sigarenmakers en tabaksbewerkers;
Rietdekkers;	Pannenbakkers;
Gareelmakers;	Strohulzen- en stropoppenfabriek;
Smederijen;	Schoenfabriek;
Mandenmaker en stoelenmaker;	Confectiefabriek;
Klompenmakers;	Puddingfabriek;
Turf stekers;	Melkfabriek;
Schoenlappers;	Bierbrouwerijen
Meubelmakers;	Limonadefabriek;
Leerlooierijen;	Enzovoort.

Er zijn beslist mensen in Baarle die, denkend aan dat soort verdwenen werk, nostalgische gevoelens krijgen. Omdat ze genoten van dat soort, inmiddels verdwenen werk. Anderen daarentegen denken misschien met veel minder prettige gevoelens aan dat verdwenen werk terug. Omdat het misschien zwaar, vuil, of ongezond was. Of omdat het slecht betaald werd.

Kortom, wij denken dat er nog heel veel onbekende informatie boven water is te halen die geschiedkundig heel interessant kan zijn. Dat kan mondelinge informatie zijn uit de overlevering, oude foto's, documenten, (werk)ervaringen van nog in ons dorp of elders woonachtige personen.

Het zou te ver voeren om in één keer over al die verdwenen beroepen informatie aan u te vragen. Wij geven er de voorkeur aan om dat stap voor stap te doen. Deze keer willen wij u vragen om eens na te denken en met

familieleden, buren, vrienden en bekenden eens te praten over de voormalige sigarenfabriekjes, sigarenmakers en tabaksbewerkers in Baarle.

Als u interessante informatie en foto's daarover heeft of daarover iets interessants, belangwekkends wil vertellen, neem dan contact op met ons bestuurslid André Moors. Zijn telefoonnummer is 013-5079556 en zijn e-mailadres is amoores@planet.nl. In de volgende Van Wirskaante zullen we dan in overleg met u die informatie en foto's plaatsen. Op die manier krijgt u als lid ook gelegenheid om een leuke invulling te geven aan Van Wirskaante.

Afgesproken? Bedankt voor uw medewerking!

De buizerd, een roofvogel

Piet van der Flaes

Ik stond eens, gewapend met mijn veldkijker in de buurt van Josten de natuur af te spieden, toen plotseling een vrouwtjesbuizerd neerstreek bij de put die daar in een weide stond. Ze begon daar iets op te peuzelen. Ik stond op circa 150 meter afstand en kon haar goed bekijken. Op een gegeven moment staakte zij haar maaltijd en zag ik haar wegvliegen. Het viel me op dat haar vlucht al gauw wankelend werd en even verder sloeg ze tegen de grond. Het duurde niet lang of ze lag helemaal stil, zo dood als een pier.

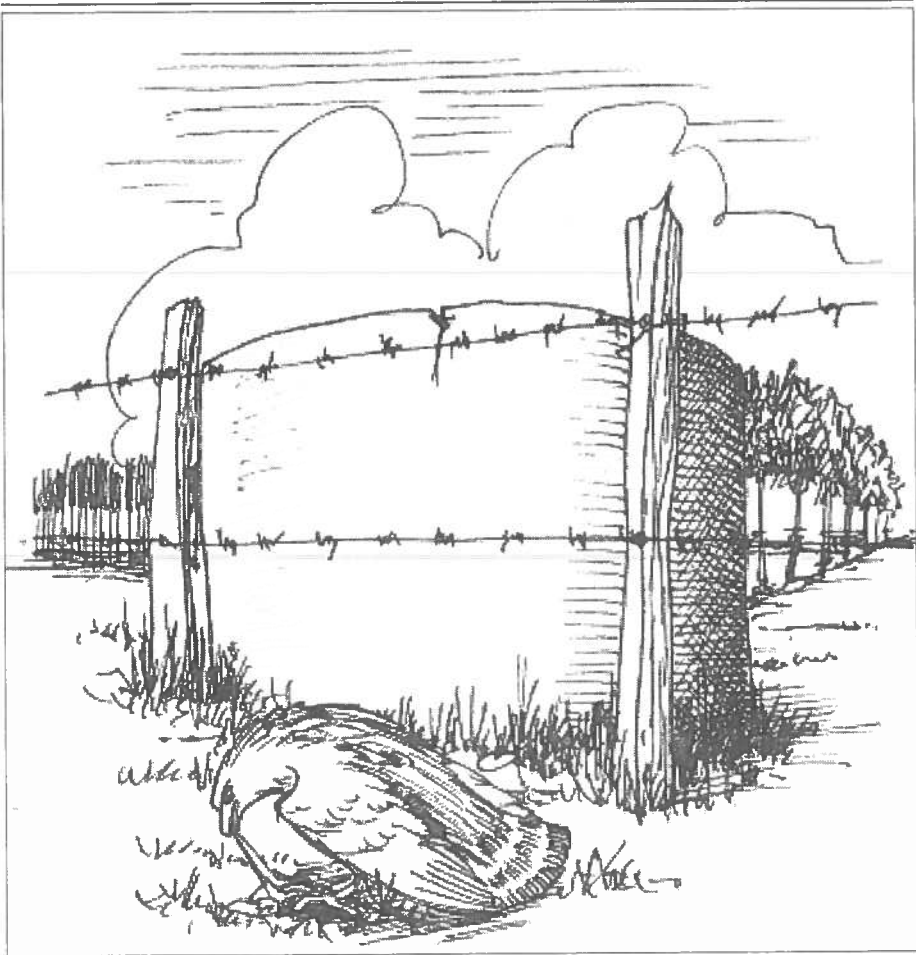
Vergiftigd

Ik ging eens bij de put kijken en vond er wat slachtafval. Dat heb ik opgeraapt. Later bleek het met parathion ingespoten lokaas te zijn. Ik heb dat toen ergens in het bos begraven.

Het was in die tijd in de landbouw de gewoonte om allerlei soorten giften te gebruiken. Dat heeft de roofvogelstand zeer geschaad. Nu is dat gifgebruik meer aan banden gelegd. De ommekeer voor het aantal roofvogels kwam ook toen de regering fl.500,- premie gaf aan iedere jachtopziener en boswachter die een roofvogelnest zó goed beschermde dat er jongen grootgebracht werden. Eerst werden de roofvogels gedood door de jagers, nu werden jagers de beschermers van deze prachtige dieren!

Verschillen

Bij roofvogels is vaak het vrouwtje groter dan het mannetje. Het buizerdvrouwtje bijvoorbeeld heeft een vleugelbreedte van 125 cm en het mannetje is maar 105 cm breed. Terwijl een gemiddeld mannetje 850 gram weegt, is het gewicht van een vrouwtje rond de 1175 gram. De buizerd is geen snelle jager, Zijn voedsel bestaat vooral uit veldmuizen. Acht van deze prooien zijn voldoende voor één dag. Het overige voedsel bestaat uit jonge konijnen, vogels, mollen en larven. Hij is trouwens ook een

cultuurvolger, want je ziet hem regelmatig in de buurt van de autowegen. Daar zoekt hij de slachtoffers van de snelweg die in de bermen liggen. Hij is dus ook aaseter. Als hij levende prooi pakt, dan is die zwak of oud. Gezonde en fitte dieren kan hij niet vangen.

Horst

Een roofvogelnest noemen we een horst. De buizerd huist op een groot bouwsel van flinke takken en andere materialen (zelfs plastic), hoog in de

bomen. Hier broedt het vrouwtje één tot drie eieren uit, welke versierd zijn met bruine vlekken. De meeste buizerds wonen in het oosten van Nederland. In totaal zijn er zo'n 20.000 stuks. Bij ons is hij een standvogel. In het najaar komen daar nog eens 85.000 exemplaren bij als wintergasten vanuit het noorden. Dit leidt soms tot onderlinge gevechten met soortgenoten die hier hun voedselgebied al hebben.

In de klem

In mijn jeugd wemelde het in ons Baarle van het jachtwild in alle soorten. Een broer van mij had eens een wild konijn gevangen. Dat was niet zo moeilijk. Mijn moeder had het geslacht en wij aten er lekker van. Het vel werd binnenste buiten gekeerd en opgevuld met een bussel stro om te drogen. Mijn broer nam de ingewanden mee en legde die in het open veld neer met een klem eronder. De volgende dag had hij een buizerd gevangen. Toen hij hem probeerde los te maken, verweerde het dier zich wild. Daarom ging mijn broer naar de pastorie om kapelaan Fick te waarschuwen. Die man was zeker twee meter lang en een echte vogelkenner. Hij bevrijdde de vogel vakkundig, duwde hem in een duivenmand en nam hem mee. Een paar weken later bracht kapelaan Fick een opgezette buizerd bij ons binnen.

Smullen

Het was najaar. De oktobernachten waren al zeer fris, maar de zon maakte de dag nog lekker warm. Hoog boven in de lucht, zwevend op de thermiek van de opgewarmde lucht, vloog een buizerd, speurend naar voedsel. Zijn scherpe ogen tuurden naar de grond. Hij had beslist honger. Het grote aanbod aan voedsel van vroeger was sterk teruggelopen. De aantallen veldmuizen – zijn hoofdvoedsel – waren flink op hun retour. Ook de invasie van duizenden lotgenoten uit het noorden deed er geen goed aan. Het kostte de vogel veel tijd iets van zijn gading te vinden.

Hij nam een grote bocht om naar zijn nest terug te keren, toen hij iets op de grond zag bewegen. Het was een ringslang. Hij stortte zich naar beneden op zijn prooi. Met een paar rake klappen van zijn sterke klauwen doodde hij de slang en nam ze mee naar zijn horst. Daar was het voor heel het buizerd gezin smullen geblazen.

Merkwaardigheden (49)

Roggerentjes

Belasting betalen is zo oud als de tijden oud zijn. Machthebbers vroegen of eisten belastingen om in pracht en praal te kunnen leven en om hun oorlogen te bekostigen. De kerk vroeg bijdragen aan de mensen om haar geestelijke bedienaren een inkomen te verschaffen. Een andere reden om gewone mensen lasten op te leggen, was het streven om de armen hun dagelijks brood te kunnen geven.

De eeuwen door werd belasting betaald in natura. Toen waren bijna alle gewone mensen landbouwer. De meest logische vorm van belasting betalen, was dan ook de afdracht van een deel van de oogst. Men koos vaak voor rogge. Dat was het meest verbouwde gewas in onze streken. Bovendien was het gemakkelijk te vervoeren en te bewaren.

Handwritten document in Dutch, likely a tax or legal record. The text is written in a cursive script and includes the following lines:
Raad van Baarle
Bij de en Raad van Baarle
Raad van Baarle
Comende Hoort (Blaas)
beente en Sint Cornelis
Eijkeland Eijkeland
Eijkeland Eijkeland
met en Baarle Baarle
en en Baarle en
de Baarle Baarle
Over Baarle Baarle
Baarle Baarle
Baarle Baarle

Eeuwig

Over die belasting, betaald in rogge ten behoeve van de armen, willen we het hier eens hebben. In Baarle bleef namelijk eeuwenlang een merkwaardige traditie bewaard omtrent deze belasting. In het boek 'Baarle in Stukken' – uitgegeven ter gelegenheid van 1000 Jaar Baarle in 1992 – wordt gesproken van 'Eeuwige roggerentjes'. Eeuwige zegt iets over de lange geschiedenis ervan en over de toekomstverwachting die men ervan heeft. Het valt ook op dat de term 'rente' valt. Mensen erkennen blijkbaar dat er sprake is van een schuld en er wordt een omschakeling gemaakt van betalen in natura naar voldoen in geld.

Eeuwenoud

De oorsprong van deze vorm van roggebelasting is niet terug te vinden. De oudst bekende documenten die hier mee te maken hebben, stammen uit het

begin van de achttiende eeuw. In de boekhouding uit de jaren 1727 tot 1869 van het 'Algemeen Armbestuur' vinden we een mooi voorbeeld.

Onder de Reuth vinden we de heffing van *'een rente van één veertel koren en van één gulden en zes penningen, rustend op een huis en aanstede van ca. vier bunder, toebehorende aan Cornelis Laurijs Vincx.* Hij betaalde zijn roggerente al vroeg in de achttiende eeuw. Deze belastingplicht gaat bij erfenis of verkoop van de eigendom over op de nieuwe eigenaar, in dit geval Bernaert Smeekens. Zijn weduwe verkoopt have en goed in 1758 aan Jan Luijcx en Anna Maria van Olmen. Dan wordt Jan Kuijlen eigenaar en na hem (in 1837) de kinderen van Cornelis van Reuth. Remigius van Reuth krijgt weer later de hoeve in eigendom en na hem zijn kinderen. Die verkopen de boel bij publieke veiling in 1876 aan Jacobus van Olmen. In 1911 tenslotte wordt Johannes van Olmen Jaczoon de bezitter. Al die tijd blijft de jaarlijkse rente één veertel koren in natura en één gulden plus een paar centen in geld.

Afkoop

Het begint al in de achttiende, maar gebeurt in de negentiende en de twintigste eeuw steeds vaker, dat Baarlenaren deze belastingvorm afkopen. Ze betalen het armbestuur een bedrag ineens en zijn van de verdere lasten af. Andere grondeigenaren tekenen een schuldbekentenis. Zij verklaren in het krijt te staan bij het 'Algemeen Armbestuur' van Baarle-Nassau en Hertog voor een bepaald bedrag en beloven daarover jaarlijks een rente te betalen van vier procent. Geld in plaats van rogge: roggerente!

In oorsprong was de roggebelasting gebonden aan huis en grond. Dat heet een zakelijk recht. Vandaar dat elke nieuwe eigenaar belastingplichtig was. Na het afkopen met een schuldbekentenis, viel de roggerente onder het civiel recht, gebonden aan een persoon. Merkwaardig is nu dat in een aantal gevallen schuld en renteplicht toch worden overgenomen bij de verkoop van boerderij en grond, soms wel door drie of vier nieuwe eigenaren op een rij.

1.
1800

82

De Ondertekende Jan Baptist Geerts Rommard
 Wonne spraken te Melmbosch onder Daach van fane,
 bekent by de met in den delyke schieding teken van
 den Algemeenen Staten van Daach van fane ontbeleg
 de jaer van 1800 en negentig Gulden, overopruulende
 in den afkoop en verkuyfent (Uitmanen No 126)
 aannemende en heb overburende om een gemessen kuyfent
 van een dacht in nymby Melmbosch, jaerlyk op den 12
 of febyndag, met uingang van 2 february 1800 heteg
 de melmbosch van fane ad 1000 kuyfent, teel-
 alende het kuyfent te kuyfent op te kuyfent, te kuyfent
 en te kuyfent met voorefgunde maef en nymby
 opoprigging van ten maanden, doerby overburende
 ten kuyfent te kuyfent onder opuyfing overburende,
 alene overburende te kuyfent te kuyfent tot kuyfent
 van alle kuyfent te kuyfent overburende overburende
 en te kuyfent overburende overburende overburende,
 alles onder verband al volgende wet.
 Daach van fane den 2 february 1800 heteg.
 goed voor 100 achten negentig
 Gulden J B Geerts

De Ondertekende Jan Baptist Geerts Rommard
 Wonne spraken te Melmbosch onder Daach van fane,
 bekent by de met in den delyke schieding teken van
 den Algemeenen Staten van Daach van fane ontbeleg
 de jaer van 1800 en negentig Gulden, overopruulende
 in den afkoop en verkuyfent (Uitmanen No 126)
 aannemende en heb overburende om een gemessen kuyfent
 van een dacht in nymby Melmbosch, jaerlyk op den 12
 of febyndag, met uingang van 2 february 1800 heteg
 de melmbosch van fane ad 1000 kuyfent, teel-
 alende het kuyfent te kuyfent op te kuyfent, te kuyfent
 en te kuyfent met voorefgunde maef en nymby
 opoprigging van ten maanden, doerby overburende
 ten kuyfent te kuyfent onder opuyfing overburende,
 alene overburende te kuyfent te kuyfent tot kuyfent
 van alle kuyfent te kuyfent overburende overburende
 en te kuyfent overburende overburende overburende,
 alles onder verband al volgende wet.
 Daach van fane den 2 february 1800 heteg.
 goed voor 100 achten negentig
 Gulden J B Geerts

In de oude administratie van het armbestuur vinden we weer een mooi voorbeeld. Op de Eikelenbosch is aan het eind van de achttiende of begin negentiende eeuw gelegen een 'huis en aanstede van ca. 538 roeden,

De ondergeteekende Johannes Gillis, als
 eigenaar der goederen, afkomstig van
 Jan Baptist Geerts, verklaart op dese, dese
 schuld op zich te nemen en zich te behoeven
 van het ambtstun tot voldoening daarvan te verbinden.
 Schiedam den 15 december 1860
 J. Gillis

De ondergeteekende Cornelis Vermonden, als eigenaar
 der goederen afkomstig van Johannes Gillis, verklaart
 op dese, dese schuld op zich te nemen, en zich te
 behoeven van het ambtstun tot voldoening daarvan
 te verbinden.
 Schiedam den 31 december 1860
 C. Vermonden.

afkomstig van de erfgenamen van Jan Cornelis Gillis'. Deze eigendom
 gaat over naar de kinderen van Peter van der Schoot en later (1837) naar de
 kinderen van Cornelis Geerts. De eigendom is belast met een rente van
 'zeven lopen (dat is één en driekwart veertel) koren'. Jan Baptist Geerts
 koopt deze roggrente af op 2 februari 1860. Hij tekent een schuldbekentenis

van fl. 98,- en belooft daarover jaarlijks een rente van vier procent te betalen aan het 'Algemeen Armbestuur'.

In 1894 wordt de eigendom overgenomen door Jan Gillis van de Eikelenbosch. In 1910 koopt Cornelis Vermonden de hoeve en evenals zijn voorganger neemt ook hij de schuld en de renteverplichting over. Van 1910 tot en met 2005 betaalde de familie Vermonden een jaarlijkse roggerente van fl. 3,92 (later • 1,78).

Administratie

Ook merkwaardig is het feit dat vanaf halverwege de negentiende eeuw de schuldbedragen gelijk bleven en het rentepercentage ook. Jaar na jaar kwamen die kleine rentebedragen in de kas van het 'Algemeen Armbestuur'. Na de opheffing daarvan in 1965 – toen trad immers de nieuwe Algemene Bijstandswet in werking – zijn alle rechten overgegaan op de gemeente Baarle-Nassau. Die bleef haar roggerentjes jaarlijks innen, tot in 1987 een van de roggerentplichtigen vroeg om een voorstel tot beëindiging van dit vreemde gebruik. B en W en de ambtenaren van financiën voelden daar wel voor. De administratie, het verzenden en innen van de rekeningen en de begrotingsrompslomp hiervan kostten een veelvoud van de nauwelijks fl. 15,- die de gemeente per jaar binnenkreeg. Alle vier de overgebleven roggerentplichtigen waren bereid hun uitstaande schuld in één keer te voldoen. De gemeenteraad verzette zich echter. De vroede vaders wilden dit oude gebruik niet zomaar prijsgeven.

Onze eigen heemkundekring liet zich ook horen en bood aan de schulden van de vier Baarlese families over te nemen om zo de administratiekosten voor de gemeente te minimaliseren. B en W nam het voorstel tot afschaffing terug en het verdween in de la. Het omslachtige innen van de roggerentjes bleef een jaarlijks terugkerend ritueel.

Waar gaat dit over?

Er kwamen nieuwe bestuurders en nieuwe ambtenaren. In een paar gevallen was er ook sprake van nieuwe eigenaren van de belaste goederen. Roggerentjes? Waar gaat dit eigenlijk over? De belastingplichtigen vroegen

zich af waarvoor ze elk jaar • 3,19 aan de gemeente moesten betalen, of • 0,57. Roggerentjes? Nooit van gehoord!

In de zomer van 2006 ligt er een nieuw ambtelijk voorstel klaar voor B en W. Het college wordt in overweging gegeven de nog bestaande schulden kwijt te schelden en de afdeling financiën te ontlasten van de jaarlijks terugkerende administratie met de zo geringe opbrengst. Wel wordt nu in een vroeg stadium de heemkundekring geraadpleegd en uitgenodigd om een originele vorm van symbolisch behoud van deze traditie te bedenken.

B en W heeft inmiddels de kwijtscheldingen verleend. Vier *'hoeven met aansteden'* zijn hun schuld 'aan de armen' voor eens en voor altijd kwijt. Daarmee is de ruim 140 jaar oude traditie van het voldoen van de roggerentjes in geld definitief voorbij.

Programmapunt

De heemkundekring kán de roggerentjes niet overnemen, daar ze – niet juridisch maar wel naar oude gewoonte – behoren tot een 'huis en aanstede'. Amalia hééft geen hoeven en geen grond op Reuth, Eikelenbosch, Loveren en Hoogeind.

Het bestuur vindt overigens wel, dat de herinnering aan deze traditie niet verloren mag gaan en heeft zich verplicht om in haar jaarprogramma van activiteiten elk najaar 'iets' op te nemen als roggerentjestradietie nieuwe stijl.

In de bestuursvergadering van oktober 2006 werd besloten om elk jaar aan een of andere groepering in Baarle iets aan te bieden wat met oogst, graan of brood te maken heeft. We keren terug naar betalen in natura! Tevens zal de heemkundekring jaarlijks aan de bestuurderen van de gemeente een wens, een suggestie, een idee of een voorstel aanbieden, waarvan de uitwerking –als die er kan komen – tot verfraaiing van een stukje Baarle zal leiden.

Deze activiteiten zullen steeds samen gaan met publiciteit rond het verhaal van de roggerentjes.

In Van Wirskaante komt voortaan kruidenvrouwkje Jeanne Meeuwesen aan het woord. In de vorige uitgave hebt u een interview met haar kunnen lezen in de rubriek 'Aon de praot mee.' Zij vertelt ons nu iets over de geneeskrachtige werking van vruchten, planten e.d. In deze eerste aflevering is het de beurt aan de tamme kastanjeboom.

De tamme kastanjeboom (1)

Jeanne Meeuwesen

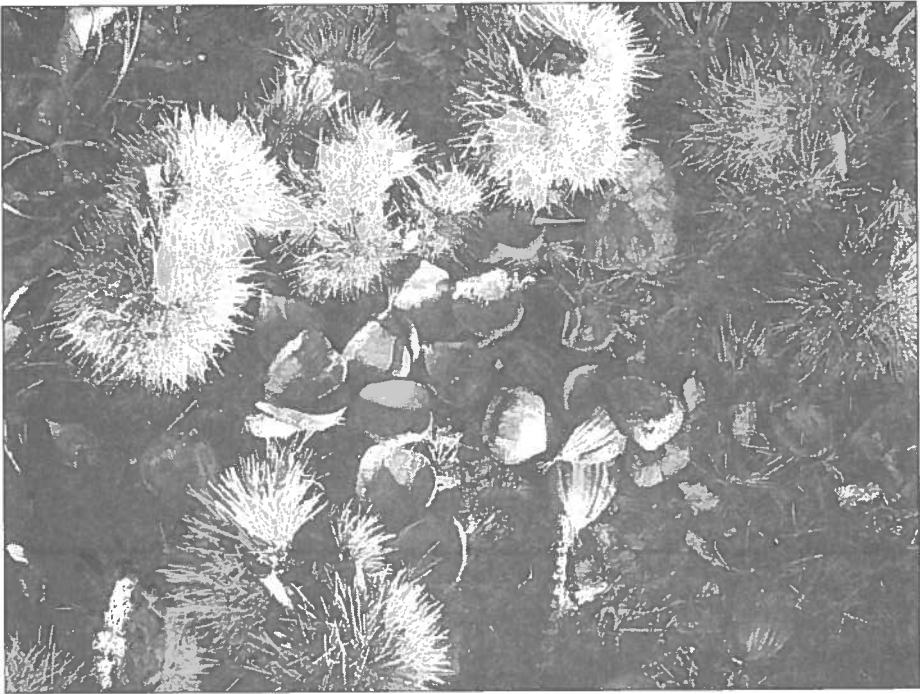
De tamme kastanjeboom is heel warm. Hij heeft ook grote kracht die bij de warmte gevoegd is. Hij betekent de wijsheid. Al wat in hem is, ook zijn vrucht, is nuttig tegen elke zwakheid die in de mensen is. De mens die aan jicht lijdt, die koke bladeren en schalen van de vrucht in water en make daarmee een dampbad. Als hij dit vaak doet, zal de jicht in hem wijken.

Maar de mens die uit zijn hout een stok maakt, zodat zijn hand warm wordt door hem vast te houden, zullen door de opwarming hiervan alle aders en alle krachten van het lichaam gesterkt worden. Je lacht er mee, maar ik zelf heb ook zo'n stok.

Als men vaak de reuk van dit hout inademt, wordt het hoofd gezond. Maar ook voor de mens wiens hersenen ingevolge droogheid leeg zijn en die daardoor zwak in zijn hoofd is, die koke de kastanjes in water. Voeg niets daarbij en als het water afgegoten is, drinke hij dit vaak nuchter en na het eten. Zijn hersens zullen terug opgroeien en vol worden, zijn zenuwen weer sterk en de pijn in zijn hoofd zal wijken.

En wie pijn in het hart heeft, zodat dit zwak wordt, die ete vaak rauwe kastanje. Dit giet zijn hart een sap in als een balsem en hij zal opnieuw sterk worden. En wie pijn aan de lever heeft, die male kastanjes, meng ze met honing en krijg zo een gezonde lever.

En voor de milt brade men deze vruchten wat op het vuur, ete deze vaak warm en zo wordt ook de milt warm en streeft naar volledige gezondheid.

Ook wie maagpijn heeft koke de kastanjes sterk in water, make er een brij van met tarwemeel, water, wat zoethoutpoeder en poeder van engelwortel. Men koke dit samen. Het zal zijn maag reinigen en haar warm en krachtig maken.

Als een besmettelijke ziekte het vee doodt, dan kwetse men de schors van de kastanjeboom en legge die in water, zodat het de smaak er van aanneemt en geve dit vaak te drinken aan het vee en zij zullen gezond worden.

Let op: de kastanjes zijn dit jaar van een slechtere kwaliteit. Leg daarom de kastanjes in een emmer of pan met water en de slechte komen vanzelf bovendrijven.

Is het niet buitengewoon dat God in deze eenvoudige vrucht zo'n veelvoud aan genezende krachten gelegd heeft? Ook de amandelen en kweeperen zijn trouwens gezonde najaarsvruchten.

‘Groete öt Bòòl’ van Willy Olislaegers

Ons zeer gewaardeerde lid Willy Olislaegers heeft jarenlang gewerkt aan de totstandkoming van zijn dialectwoordenboekje ‘Groete öt Bòòl’. In samenwerking met onze Heemkundekring staat hij op het punt om het zeer fraaie boekje uit te gaan geven. In onderstaand artikel vertelt Willy iets over zijn beweegredenen.

Willy is geboren en getogen in Baarle. Hij werd geboren op 26 januari 1938 in Baarle-Hertog aan de Kapelstraat. Is getrouwd met Ria Hagen. Ria en Willy hebben twee kinderen en zes kleinkinderen. In zijn werkzame leven was Willy bankbediende.

Naar zijn zeggen is de interesse voor dialect ontstaan bij de W-Groep waarvan hij al jaren lang lid is. Hij buurtte daar met geboren en getogen Baarlenaren, onder andere met Piet Adriaansen van Bedaf. “Regelmatig dacht ik als we in dialect met elkaar spraken, dat en dat dialectwoord hoor je nog nauwelijks. Vanaf toen ben ik dialectwoorden gaan opschrijven in schriften. Later heb ik de in de loop van de tijd verzamelde en opgeschreven woorden op de computer gezet.”

Volgens Willy wordt er -ook in Baarle- steeds minder ‘Bòls’ gesproken. “Dat komt gedeeltelijk door de import van mensen. Die spreken uiteraard geen Bòls. Bovendien is het, denk ik, óók een gevolg van het feit dat tegenwoordig kinderen na hun lager onderwijs, voortgezet onderwijs volgen. Dan spreken zij meestal ABN. Vroeger echter gingen de kinderen direct ná de lagere school werken en hadden dan veel contact met dorpsgenoten. Ook mijn kleindochter vindt trouwens Bòls dialect maar vreemd. Als ik bijvoorbeeld tegen haar zeg “het is wèèrm”(het is warm), moet ze lachen!”

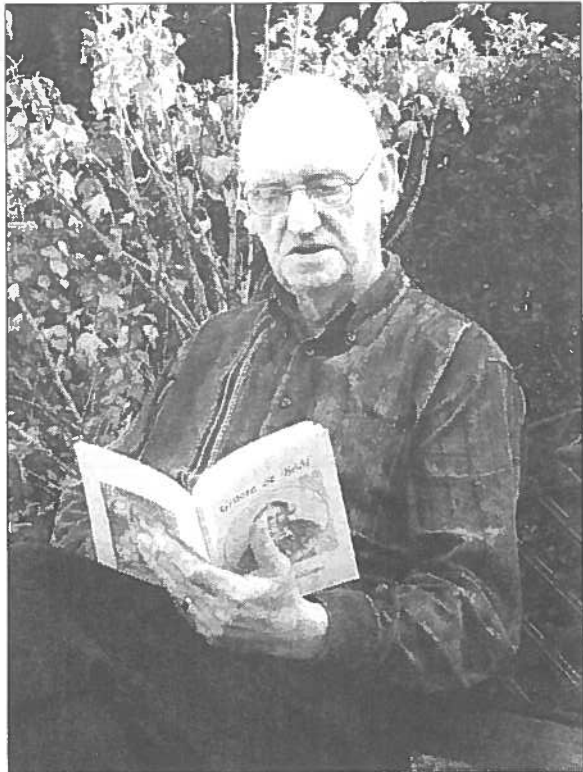
Alles bij elkaar is Willy acht jaar bezig geweest met zijn boekje. “Ik ben vaak met oudere mensen gaan praten. Opvallende dialectwoorden schreef ik dan op. Iedere avond zorgde ik er voor dat er papier en pen op mijn nachtkastje lag. Als mij vóór of tijdens mijn slaap een typisch Bòls dialectwoord te binnen schoot, schreef ik het op. Ik wilde niet het risico lopen dat ik het de ochtend daarna vergeten zou zijn.”

De dialectwoorden die Willy in zijn boekje heeft staan, zijn niet louter Baarlese dialectwoorden. “Het is de gangbare dorpstaal van Bòòl. Het is een vorm van West-Brabants dialect dat ook in Bòòl wordt gesproken. Er staan echter ook woorden in die bijvoorbeeld in Tilburg of Chaam onbekend zijn. Eigenlijk zou je kunnen zeggen dat het West-Brabants dialect is overgoten met een Bòls sausje met Belgisch-Kempense invloeden. Nu het boek uit is, stop ik niet met het verzamelen van dialectwoorden. Integendeel, ik blijf mijn lijst aanvullen.”

Willy is trots dat zijn boekje nu is uitgekomen. “Het is altijd een vurige wens van mij geweest. Ik hoef er echt niet beter van te worden. Ik hoef er geen cent aan te verdienen. Wel heb ik met de Heemkundekring afgesproken dat ik 50 eurocent per verkocht boek schenk aan ‘Artsen Zonder Grenzen’.

Het boekje hoort thuis bij de vereniging bij uitstek die zich bekommert om de plaatselijke geschiedenis. Ik vind het dan ook fijn dat Amalia van Solms mij zó heeft meegeholpen bij het uitgeven van dit boekje,” aldus Willy.

Mensen die belangstelling hebben voor het boekje en die niet gebruik hebben gemaakt van de voorinschrijfmogelijkheid, kunnen het in het Heemhuis kopen voor 7,50 euro.

't Pèrdsgetuig

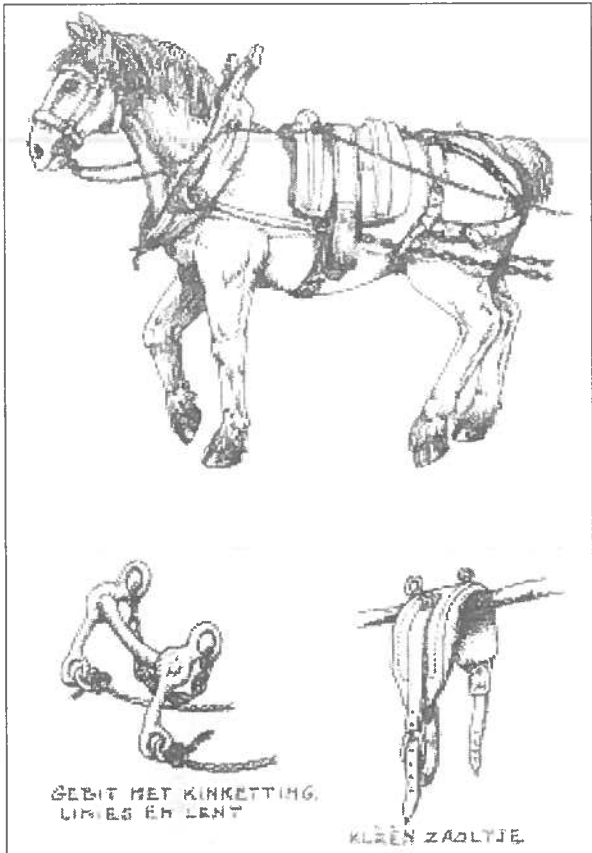
Een bijdrage van Herman Boeren, vanuit de Werkgroep Dialecten

Als ge boerenwerk wilt gaon doen en ge spant oew pèèrd in, dan kom'd'r achter uit hoeveul onderdelen een pèrdsgetuig bestaoj. We zullen 's kèèken wè we zoal tegenkomen bij het ingespannen pèèrd en we beginnen van veuren af aon.

Daor hedde eerst den toom (hoofdstel). Meestal is dè van lèèr gemaakt. Onder aon den toom zit het (ge)bit, enen ijzeren staaf, die het pèèrd in den bek draogt. Dè bit heej

een kinketting en twee linies, meej ringen d'r aon om de lent (leidsels) aon vast te maaken. De lent is meestal van touw dè 'n potlood dik is. Van lèèr kom'de ze ook wel tegen.

Veur zwaor wèèrk te doen, draog't pèèrd een g'reel (gareel) om de nek en dè hangt stèèf tegen zijn schouwers. Het is deur de g'reelmaaker heel vakkundig gemaakt, uit hout, ijzer, lèèr en opvulsel. Het mot goed passen, want hiermeej mot het pèèrd trekkracht geven. Dè g'reel wordt om de nek van 't pèèrd

gehangen en aon den onderkaant worden de twee helften aon mekaar vastgemaakt, zodè't nie open kan gaon als't'r meej getrokken wordt. Aon wirskaanten van 't g'reel zitten de sterke trekhaoken. Daor hangen de strengen in. Dè zijn de kettingen waormeej de kèèr, waogen of ploeg vortgetrokken wordt. Aon de veurkaant hebben ze meestal een gebogen stang die goed past tegen de golving van de schouwer van 't pèèrd.

Op de rug van 't pèèrd lig't zaol (zadel). Die hedde in twee maoten. Veur 't wèèrk meej de kèèr was 't groot of kèèrzaol nodig. Dè's breed en stevig meej zwaore riemen, de licht genaomd, veur de burries in te steken, zodè't pèèrd het gewicht van de kèèr op z'nne rug kan draogen. Het zit goed vastgesnoerd meej 'ne lèèren riem onder den buik deur.

Het klèèn zaoltje is veul smaller en lichter. 't Wordt op dezelfde manier vastgesept en 't is alleen nodig om de burries van de platte waogen omhoog te houwen. Het wier ook gebruikt veur het gerijke, want dè haj ook geen gewicht.

't Pèèrd draogt ook enen buiksbaand. Deze riem – 't kan ook wel een touw zijn – mot de strengen léég genoeg houwen, want als die te hoog zitten, dan trekt dè nie makkelijk. D'n buiksbaand zorgt er ook veur dè een verkeerd gelaojen kèèr nie achterover kan gaon. Hij houdt dan de burries tegen. Hierveur wordt ook stulptouw gebruikt.

De broek – een ingewikkeld spel van lèèren riemen, ringen en gespen – ligt achter op het pèèrd en wordt aon 't zaol en aon de burries vastgemaakt. De broek is nodig bij het achteruit douwen van kèèr of waogen. Daorveur zit'r enen stèèrke riem langs den achterkaant van 't pèèrd.

We kèèken ook nog 's naor de strengen. Ze zitten tussen het g'reel en den haansklippel (hangsklepel) of de schaaï van de kèèr. Ze motten stèèrk zijn want hiermeej mot kèèr, waogen of ploeg getrokken worden. Ge hebt ook weer verschillende. D'r zijn strengen uit één stuk. Als ze uit meer delen bestaon, dan noemen we ze haachten.

Den haansklippel is een heel taai stuk hout, dè overdwars véúr de eg of de ploeg hangt. In 't midden zit'ie vast aon wè't'er getrokken mot worden en

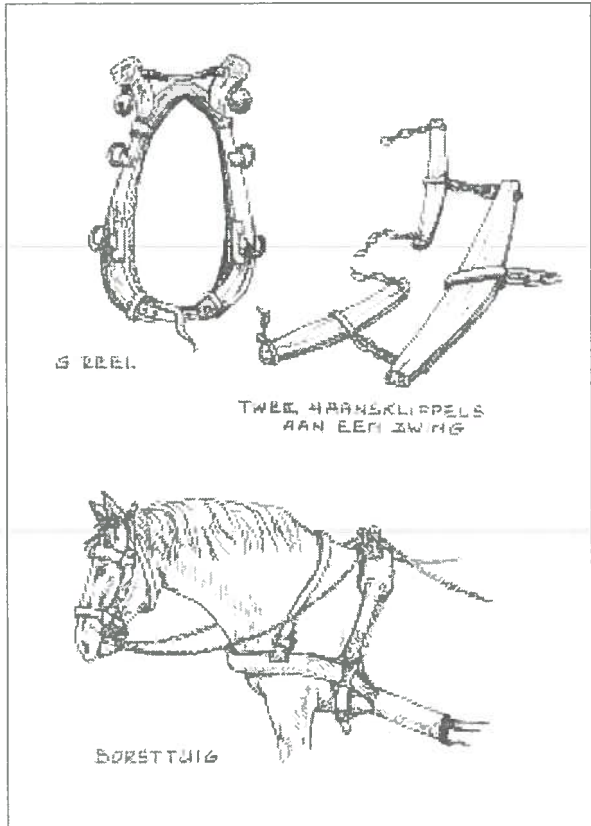
aon de ringen van wirskaanten zijn de strengen of haachten vastgemaakt. Die strengen en haachten zitten bij de èèrdkèèr en de langkèèr vast aon twee uitsteeksels (de uitenden van de schaai) van de kèèr. Bij ploegen en eggen heej 't pèèrd geen zaol en broek nodig. Dan draog't wel enen rugriem. Die is nodig om de strengen omhoog te houwen, veural bij het omdraaien aon 't end van den akker. Dan stap't dier nie zo gauw over de strengen.

Soms wordt ook de zwing gebruikt, als ge meej twee pèèrden gaot ploegen.

Het is enen extra grote en zware haansklippel, waor twee gewone – veur elk pèèrd ene – aon hangen.

Bij wèèrk, waarbij 't pèèrd veul mot trekken, is nie altijd een g'reel nodig. We kunnen ook werken meej een borsttuig. Ook dè is weer een schoon spel van riemen en het pèèrd kan trekken meej ene sterke riem die veur tegen zijn borst zit.

Zie maor 's of ge alles terug kunt vèènen in de tekeningen.

Arme Amalia (57)

In het vorige nummer van 'Van Wirskaante' lieten we verstek gaan. Daardoor is de lijst van schenkingen deze keer wat langer. We steken meteen van wal.

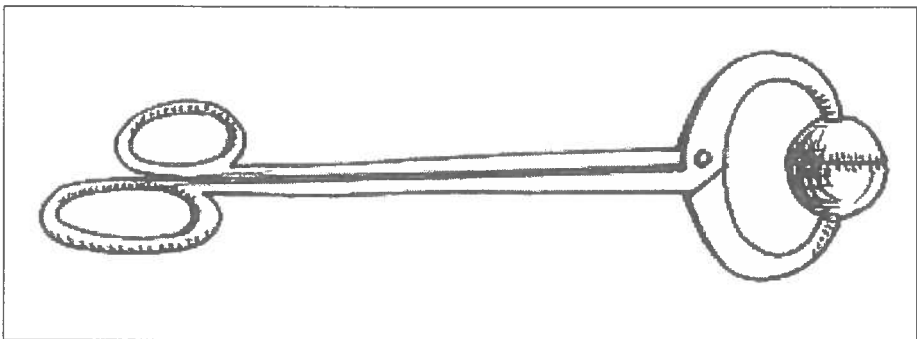
Wij kregen: een oude raadszetel van de gemeente Baarle-Nassau. (Na afloop van de laatste raadsvergadering vóór de verbouwing van het gemeentehuis, kregen de raadsleden hun zetel aangeboden. Ben Wentink schonk hem direct aan de heemkundekring.) – een margarinedoos met het opschrift 'Loverens Roem' – twee welpenpetjes – een stapeltje kerkboekjes, katechismussen en woordenboekjes – een antieke kanten muts – een mooi versierde gesp – twee hoedenspelden – een foto van de optocht van 'De Katholieke Werkman' – een badhanddoek met afbeeldingen van Baarle er op (Camp heeft die ooit verkocht) – een handgesmeed wafelijzer (gemaakt door dorpssmid Sommen in Ulicoten) – een wafelijzerring – een blikken trommel met antieke boorden, manchetten en dassen – een witte omslagdoek - een ijzeren kardomp (voorloper van de krik) met een houten voet – een boek en een schrift met tekenpatronen van en voor een naaister – twee zakjes kachelschuurpapier – een verzameling bidprentjes en gedachtenisplaatjes - een lange boor (effer) – een verzameling van tien oude schoolplaten – een brief van 'Ulicoten Vooruit' met een nieuwe indeling van de buurtschappen (1950) - een ingelijste stamboom van het Belgische koningshuis – vier portretten van leden van het Belgische vorstenhuis, waarvan drie ingelijst - een pikhaak – een klompenmakersmes - een houten sokkenstopei (mooi woord hè!) – een busje van de Gruyter ('Rinse Appelstroop' staat er op) – een staande schoenmakersleest – een blikken doosje met ledervet, nog afkomstig van de Poolse bevrijders uit 1944 - een verzameling devotionalia (medailles, minibeeldje sanctussen en een godspenning) – een (leeg) naaikistje – een blikken doos met benen knopen, kledinghaken en een paar wasstekken – een groflinnen geldzakje – een 'Zotte Jan' (een tol in een houdertje waarmee hij d.m.v. een touwtje op gang gebracht kan worden) – twee verduisteringskapjes zoals die in de oorlog op de fietslamp moesten – een witmarmeren tegeltje uit de kapel van het zusterklooster in Ulicoten –

een blikken 'Rode Ster' tabaksdoos – een pak 'Donkere Shag' van Tabaksfabriek P.L.Segers en Zonen – enkele geborduurde kledjes met religieuze motieven – een handgreep van een zwaar vlieg wiel – een schoenmakershamer – een cultivator – een aanaarder (om de aardappelplanten zandruggetjes te geven) – een sleuenschop – een BC-letterdoos – een doosje met kleine verkeersbordjes voor een magnetisch verkeersbord (onderwijsmateriaal) – enkele oude zangbundels – een plantenatlas – enkele leesboekjes van de Mulo (Frans en Duits) – een klauwhamer door een dorpsmid gemaakt – een B.C.A.-letterdoos – een kleine letterbak – een grote koperen granaathuls uit WO II - een zeer antiek houten fotoestel (waarmee vader Victor Boeren heel lang geleden al foto's maakte in Ulicoten).

De goede gevers zijn (in willekeurige volgorde): Ben Wentink – Ad Laurijssen – Fons Willemsen – Jan Oomen (via Dina Verheijen) – Herman Boeren – Fam. Van Berkum – R. Friederichs - Fam. Jansen - Fam. Janzen-de Kroon – Femie Lückman – Fam. Wens-Damen – Louis Verschueren - Fam. Geerts – Ineke van Strijp – Frans Vriens – Fam. Boeren.

Hartelijk dank allemaal.

Voor de fijnproevers hebben we nog een vraag. Jan van de Heijning verraste ons met een wel heel merkwaardig tangetje. Het stukje gereedschap is heel zorgvuldig en vakbekwaam gesmeed, sierlijk van vorm en perfect afgewerkt.

De bekken van het tangetje bestaan uit twee holle halve bolletjes die ruim één centimeter doorsnee hebben. Wij vragen onze lezers eens goed naar de afbeelding te kijken. Wie weet wat dit voor een stukje gereedschap is en waarvoor het bedoeld en gebruikt is? Wij zijn zeer benieuwd. Moeten we het antwoord zoeken in de buurt van de kok en de keukenprinses?

Tenslotte kunnen wij op de valreep nog een heel bijzondere schenking melden. Naar aanleiding van de zeer succesvolle tentoonstelling over het werk van broeder Jan Boeren, kregen wij van hem een beeld van St. Bernardus. Het is een kopie van het beeld dat in Ulicoten op de Handpaal staat, dus eigenlijk ook een getrouwe kopie van het eeuwenoude beeld van de parochie. Broeder Jan, wij zijn blij dat deze tentoonstelling jou zoveel goed gedaan heeft, dat je familie er gelukkig mee was en danken jou heel hartelijk voor dit mooie gebaar. Je beeld heeft al een plaats in ons Heemhuis.

Toekomstige verenigingsactiviteiten

Tijdens de ledenvergadering van 2005 en 2006 zijn door een aantal leden suggesties gedaan voor toekomstige activiteiten van onze vereniging. Soms gaat het ook om suggesties die niet direct vertaald hoeven te worden in activiteiten, maar de vereniging wel aandacht voor zou moeten vragen.

Zoals aan de leden is toegezegd tijdens de ledenvergadering in maart jl., geven wij u onderstaand informatie over de standpunten van ons bestuur over deze vaak zinvolle suggesties. Sommigen zijn al uitgevoerd of staan inmiddels in het activiteitenprogramma van 2007.

Andere suggesties komen wellicht in de jaren daarna aan de beurt.

Een tentoonstelling met/rond oud speelgoed

We richten t.z.t. een tentoonstelling in samenwerking met het speelgoedmuseum van Mechelen.

100 Jaar (bijzonder) onderwijs in Baarle

Onze werkgroep Speciale Speciale Projecten is met dit project al volop aan de slag

Studie naar leerlooierijen, brouwerijen, de Limfa, sigarenfabrieken

In de komende Van Wirskaanten gaan we artikelen plaatsen met de bedoeling om informatie over dit soort bedrijven te vergaren. Er is een werkgroep in oprichting om onderzoek te doen in het archief van de Limfa.

Kunst of Nep nog eens organiseren

We organiseren Kunst of Nep op zondag 22 april 2007 tijdens de Erfgoeddag dat als thema heeft: 'Niet te schatten'.

Ontspanningsmiddag/avond met muziek

Zo'n muzikale middag organiseren we op zondagmiddag 11 februari 2007 in de aula van het Kultureel Centrum.

Organisatie van een activiteit rond het thema 'handwerk'

Ons lid Rianne Hurks is momenteel bezig om onze opgeslagen dozen met handwerk te inventariseren. Als dat klaar is gaan we t.z.t. aan de handwerkspullen een tentoonstelling wijden.

Aandacht voor kunstwerken van Tjieu Doesborg

- In de voormalige Limfafabriek: nog dit jaar vragen we de gemeente dit werk te redden.
- Nu de schoolgebouwen gesloopt gaan worden, aandacht vragen bij de gemeente voor het reliëf (Maria Regina is uitgebeeld) en voor het gedenkteken aangeboden door de bevolking ter gelegenheid van het vertrek van de Broeders uit Baarle: nog dit jaar vragen we de gemeente tijdig maatregelen te treffen.

Het inventariseren van bomen op de schoolpleinen

De Regenboog deed dat al. De Akkerwinde doet dat binnenkort.

De scheve schoorsteen van de voormalige melkfabriek heeft aandacht nodig

We sturen nog dit jaar een brief naar de gemeente.

Studie naar geëmigreerde Baarlenaren

We proberen er een werkgroep op te zetten. Liefhebbers vanuit de leden kunnen zich melden.

De geschiedenis van de Zonnebloem in Baarle

Laten we voorlopig rusten. De vereniging is nog betrekkelijk jong

Tentoonstelling rond het thema Kermis

Laten we voorlopig rusten.

Tocht langs (water)molens in Hoogstraten, Meersel-Dreef, Retie, Tielen, Kasterlee;

Omdat het bijzonder moeilijk is zo'n tocht met een grote groep te doen, zien we er van af. Een aantal watermolens in de regio kan heel goed op eigen initiatief bezocht worden.

Een tentoonstelling of iets dergelijks inrichten over Baarlese sportmensen

Laten we voorlopig rusten.

Activiteitenkalender 2007

Januari 2007

- Zon 07 10.30-12.30 Open zondag met nieuwjaarsreceptie en tentoonstelling 'Prentbriefkaartenparade van Harry van Hees'
- Zon 07 13.30-16.00 Tentoonstelling 'Prentbriefkaartenparade van Harry van Hees'
- Din 23 19.30 Lezing door prof. A. Vanneste over de dodendraad in de Eerste Wereldoorlog in de La Salle-zaal van het Kultureel Centrum

Februari 2007

- Zon 04 10.30-12.30 Open zondag en tentoonstelling 'Prentbriefkaartenparade van Harry van Hees'
- Zon 04 13.30-16.00 Tentoonstelling 'Prentbriefkaartenparade van Harry van Hees'
- Zon 11 14.00 Muzikale middag in de aula van het Kultureel Centrum. Optreden van de volksmuziekgroep 't Meziekske uit Bergen op Zoom

Maart 2007

- Zon 04 10.30-12.30 Open zondag en opening tentoonstelling 'Jaargetijden.'
- Zon 04 13.30-16.00 Tentoonstelling 'Jaargetijden'
- Din 13 19.30 Algemene ledenvergadering in de aula van het Kultureel Centrum. Na afloop 'Waar begin je aan!', een vooruitblik op de voettocht van Antoon van Tuijl naar Santiago de Compostella en terug
- Woe 21 08.00 We helpen Antoon op weg naar Santiago de Compostella; wandeltocht van Baarle naar Kasterlee

April 2007

- Zon 01 10.30-12.30 Open zondag en tentoonstelling 'Jaargetijden'
Zon 01 13.30-16.00 Tentoonstelling 'Jaargetijden'
Zat 21 t/m Zon 22 Erfgoeddagen. Tentoonstelling 'Archeologie in Zondereigen' in de parochiezaal van Zondereigen
Zon 22 10.00-18.00 Erfgoeddag met als thema: 'Niet te schatten' in een nog nader te lokatie in Baarle. We geven dit thema inhoud in de vorm van 'Kunst of Nep'

Mei 2007

- Zon 06 10.30-12.30 Open zondag en tentoonstelling 'Jaargetijden'
Zon 06 13.30-16.00 Tentoonstelling 'Jaargetijden'
Zat 12 Fietstocht naar Rijen en bezoek aan de Traditiekamer (museum) over de Tweede Wereldoorlog. We maken ook kennis met historische vliegtuigen

Juni 2007

- Zat 02 Heemreis: bezoek aan het Fort van Breendonk (B) en aan het ecomuseum en archief van de Boomse baksteen in Boom (B).
Zon 03 10.30-12.30 Open zondag en tentoonstelling 'Jaargetijden'
Zon 03 13.30-16.00 Tentoonstelling 'Jaargetijden'
Zon 10 9.00 Natuurwandeling onder leiding van Johan Schaerlaekens door het gebied van het Chaamse Broek

Juli 2007

- Zon 01 10.30-12.30 Open zondag en tentoonstelling 'Jaargetijden'
Zon 01 13.30-16.00 Tentoonstelling 'Jaargetijden'
Din 10 20.00 Avondwandeling onder leiding van Toon Jongenelis door het gebied van het Merkske

Augustus 2007

- Zon 05 10.30-12.30 Open zondag en tentoonstelling 'Jaargetijden'
Zon 05 13.30-16.00 Tentoonstelling 'Jaargetijden'
Don 09 t/m Vrijd 10 Brabantse Heemdagen in Baarle en Oud Turnhout
Zat 25 Lokale Heemdag

September 2007

- Zon 02 10.30-12.30 Open zondag, presentatie 21^e Heemkalender 2008 en tentoonstelling 'Jaargetijden'
Zon 02 13.30-16.00 Tentoonstelling 'Jaargetijden'
Zat 08 t/m zon 09 Open monumentenweekend. Nederlands thema 'monumenten van de 20e eeuw'; Vlaams thema 'wonen' w.o. ruimtelijke ontwikkeling, hedendaagse architectuur en erfgoed van de toekomst.

Oktober 2007

- Zon 07 10.30-12.30 Open zondag en tentoonstelling 'Jaargetijden'
Zon 07 13.30-16.00 Tentoonstelling 'Jaargetijden'
Zat 20 09.00 Cultuurhistorische Grillige Grenzen Wandeling in Zondereigen

November 2007

- Zon 04 10.30-13.30 Open zondag en tentoonstelling 'Jaargetijden'
Zon 04 13.30-16.00 Tentoonstelling 'Jaargetijden'
Din 20 20.00 Verslag van en fotopresentatie over de voettocht van Antoon naar Santiago de Compostella en terug naar Baarle. Deze activiteit vindt plaats in de aula van het Kultureel Centrum

December 2007

- Zon 02 10.30-12.30 Open zondag en tentoonstelling 'Jaargetijden'
Zon 02 13.30-16.00 Tentoonstelling 'Jaargetijden'
Din 18 19.30 Kerstviering

van w i r s k a a n t e